

KUR'ÂN'IN ANLAŞILMASINDA ORYANTALİZMİN ENTELEKTÜELİMİZDEKİ ETKİLERİ

Ahmet BEDİR*

Giriş

Orientalism", Latince "orient" kelimesinden türetilmiştir.¹ Oryantalizm, son derece karmaşık bir disiplin olduğu için herkes farklı tarif etmiştir: "Oryantalizm, Avrupa'nın sefil menfaatlerine giydirilmiş tülde bir elbisedir", "Oryantalizm, cömert tecessüsün insan düşüncesine kazandırdığı fetih değil, çok defa kapitalizmin emellerini gerçekleştirmeğe yarayan birer keşif koludur." "Oryantalizm, coğrafî bir ayırım değil, bir seri "çıkarlar" toplamıdır." "Kültürel araç olarak oryantalizm, bir saldırı, hareket, yargı, bilme isteği ve bilginin kendisidir. Sayısı belirsiz oryantalistler Doğu'nun Batı için var olduğuna inanmaktadırlar." Hasılı oryantalizm, onu daha menfi yorumlayanlara göre, üzerinde oturdukları topraklarda Müslümanları "fuzulî işgalci" gören bir zihniyettir.

Ezcümle, "Doğu" anlamında kullanılan "orient" in Arapça karşılığı "şark" kelimesidir ve Avrupa kültürünün dışında kalan dünyadaki Müslüman ülkeler manasına da gelmektedir. "Oryantalizm" kelimesi ise "doğululuk, doğu beğenisi, doğu bilimleri, şarkiyat" anlamlarına gelip, doğu tarih, dil ve edebiyatlarıyla uğraşan ilim kollarına toplu olarak verilen bir isimdir. Oryantalist ise, doğu dilleri ve doğu bilimleri uzmanı, müsteşrik anlamına gelip, şark topluluklarının tarihini, dinini, dilini, edebiyatını, folklorunu ve diğer bazı hususlarını araştırıp tespiti çalışan Batılı ilim adamı demektir. Hülâsa, dinî, emperyalist, ticarî, siyasî ve ilmî sebeplerle yola çıkan oryantalizm, Müs-

* Doç. Dr., Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, abedir@harran.edu.tr

¹ Orient, yani Doğu, neresi? Bunu kesin hatlarla belirtmek çok güç. Avrupa'nın batısına kıyasla doğuda bulunan ülkelerin bütünü: Asya, Mısır'ın hatta Avrupa'nın bir kısmı. Doğu ile Batı arasında hayali çizgi: Türkiye ile Yunanistan'ın arasına bir yere çizili hayali bir hattın doğusunda kalan her şeye "Orient" denirdi.

lüman Doğu'nun edebiyatıyla ve genel olarak medeniyetiyle ilgilenen Batı Araştırmaları'dır. Oryantalist ise bunları yapandır.²

İlk devirlerde, ilmî bir meraktan öteye geçmeyen oryantalizm,³ daha sonra özellikle Hıristiyan ruhbanların önem verdikleri tek konu İslâmiyet'i tenkit ederek iyi taraflarını kötölemek, gerçeklerini tahrif etmek gayesine yönelik bir dönüşüm yaptı.⁴ Her şeyden önce birer din adamı olan rahipler, İslâm araştırmalarında misyonerlik hedeflerini de unutmadılar. İslâm akaidine fesat karıştırmak, İslâm ilimlerine, kültür ve medeniyetine, İslâmî edebiyata, kısacası Müslümanların manevî miraslarına şüphe sokabilmek için İslâm'a ait bütün değerleri kendi kültürleriyle yetişmiş Müslümanların gözünde küçük göstermeye başladılar.⁵

Doğu-Batı gibi bir ayrımın ne zaman yapıldığını bilmiyoruz. Ama Batı diye nitelendirilen dünyanın en önemli kaygılarından birisinin İslâm olduğu göz önünde bulundurulursa, tarihsel olarak İslâm'ın ilk yüzyıllarına ta *Asr-ı Saadet'e* (Mu'te Harbi'ne) kadar indirebileceğimiz oryantalizm, Avrupa'nın, Hıristiyan âleminin, İslâm karşısında duyduğu büyük tedirginlik ve korkuyu aksettirmektedir. Oryantalizm, tarihsel gelişimi itibariyle üç aşamalı bir süreç oluşturmuştur: Klâsik oryantalizm, modern oryantalizm ve postmodern oryantalizm. Konumuz itibariyle bizi Klâsik oryantalizm ilgilendirmektedir. *Klâsik oryantalizm* kaba bir İslâm eleştirisi üzerine kurulmuştu. Hz. Peygamber ve Kur'ân gibi İslâm'ın en temel konularına iftira ve ithamlarda bulunulmuştu. Öyle ki Kur'ân üzerine pek çok şey söylenmiş, ama yüzyıllarca objektif bir çevirisi bile yapılmamıştı. Bu durum 1800'lü yılların başına kadar sürdü. Bu bakımdan oryantalizmle, Müslümanların ve İslâm dininin, Avrupa tarafından eritilmesi, yok edilmesi veya en azından tesiri ortadan kaldırılarak kendileri için tehlike olmaktan çıkarılması hedeflenmiştir. Bu yüzden, kaba kuvvet sonuç vermeyince fikrî mücadele yöntemlerini geliştirdiler. Bu gaye ile İslâm'a ve özellikle onun temeli olan Kur'ân'a karşı *kuşku*, *şüphe* ve *güvensizlik* meydana getirmeye çalıştılar. Bunun için Kur'ân tercümelemleri, Kur'ân'ın kaynağı ve bir araya getirilmesi, ilahî vahiy, Kur'ân metninin sıhhati gibi konulara ilgi duydular.⁶

Oryantalizmi en iyi anlayan ve onu dünyaya ifşa eden Hıristiyan asıllı Edward W. Said'in, *Oryantalizm* adlı kitabı ortaya çıkmadan önce, bu konu hakkında İslâm dünyası pek fazla bilgi sahibi değildi. Said'den sonra oryantalistler hakkında şüphesiz bir çok araştırmalar yapılmıştır. Edward Said, bunun üzerine iyice gider ve *Oryantalizm: Doğubilim: Sömürgeciliğin Keşif Kolu* isimindeki kitabıyla da bu tavrını ortaya kor. Bizde bu

² Doğu araştırmalarıyla ilgilenen ilk Batılı ilim adamının kim olduğu ve bu işin ne zaman başladığı kesinlikle bilinmemektedir. Tahminlere göre, oryantalizmin Batı'da resmî varlığının, 1312'de Viyana Kilise Konseyi'nin; Paris, Oxford, Bolanya, Avinyon ve Selamanka'da, Arapça, Yunanca, İbranice ve Süryanice'yle ilgili bir dizi kürsü kurulmasına ilişkin karar ile ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Modern oryantalist akımın doğuşu olarak ifade edilen Napolyon'un Mısır'ı 1798'de işgal etmesinden itibaren 150 yıl boyunca oryantalizm, İngiltere ve Fransa'nın hakimiyetinde kalmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise, onların hazırladığı zemin üzerinde Doğu'ya hakim olan ABD'nin tekeline geçecektir. Kilise merkezli ve daha çok rahiplerle başlayan klasik oryantalist girişimlerin ilki Roma Kilisesi'ne papa seçilmiş olan Fransız Oraliac (940-1003) olduğu tahmin edilmektedir. Ondan sonra, ilk yıllarda ismi geçen müsteşrik ise Gherardo Cremonese'dur (1114-1187). Louis XIII. zamanında, sarayda "kral tercümanı" unvanı ile, şark lisanları bilen memurlar mevcut olduğundan bahsedilir.

³ Aynı., I, 3 (III).

⁴ Mustafa Sibaî, *Oryantalizm ve Oryantalistler: Yararları-Zararları*, Tercüme: Mücteba Uğur (İstanbul: Beyan Yayınları, 1993), s. 38.

⁵ Aynı., s. 39.

⁶ Selahattin Sönmezsoy, *Kur'ân ve Oryantalistler*, (I. Baskı. Ankara: Fecr Yayınevi, 1998), s. 32.

konu hakkında bir çok araştırma yapılmış ve oryantalistlere karşı reddiyeler hazırlanmıştır. Mahmut Hamdi Zakzuk *Oryantalizm Veya Medeniyet Hesaplaşmasının Arka Plânı* adlı eseriyle, oryantalizmin yüzünü iyice açar. Mustafa Sıbaî, *Oryantalizm Ve Oryantalistler : Yararları, Zararları* eseriyle, oryantalizm hakkında bizi biraz daha bilinçli hale getirir. Öte yandan konuyla ilgili bir çok makale yayımlanmıştır.⁷ Bu makalelerden anlıyoruz ki, Kur'ân'ın anlaşılmasında oryantalizmin entellektüelimize etkisi anlatılmamıştır. Bu makalede ona yer verecek, edebiyatçılardan, felsefecilerden ve devlet adamlarından örneklerle bunu anlatmaya çalışacağız.

Son iki asırdır, Batı'dan fikir ve düşünce ithal eden Müslüman dünyasının aydını, Batı'nın kendi dinine yaptığı sorgulamanın en acımazını kendi dünyasına taşımış ve İslâm'ı Hıristiyanlığa benzeterek, İslâm ile ilim birbirine zıt iki disiplin gibi takdim edilir olmuştur. Müslüman milletlerin, dinlerinin zarûri bir neticesi olarak geri kaldıklarını iddia eden Batılılar, meseleyi bir din meselesi haline getirmişlerdir.⁸ Çünkü, Batılı oryantalistlere göre Doğu mantıksızdır, dinsiz olup azgındır, çocuk ruhludur, sapkındır. Böylece Avrupalı makuldür, fazıldır, olgun ve normaldir. Onlar bunu yaparken Batı düşüncesinin teşekkülünde İslâm'ın rolünü göz ardı ediyorlardı. İslâm edebiyatının Avrupa şiiiri üzerindeki etkilerini, Batı bilimsel düşüncesinin ve felsefesinin tekevününde Müslümanların rolünü, bilerek inkâr ediyorlardı.

Batı'ya ilim tahsil etmeye giden entellektüelimiz, Batı'nın Hıristiyanlık'tan sıyrılmak için kullandığı prensipleri öğrenmiş ve İslâm hakkında, çeşitli yanlış bilgilenmelerle tam bir şüphe içinde yurda dönmüştür.⁹ Entellektüelin, en samimi olanından, samimi olmayanına kadar, dinî açıdan oryantalistleri anlama sorunu vardır.

I. ORYANTALİSTLERİ ANLAMA SORUNU

Kur'ân'ın bir vahiy kitabı olduğunu inkâr eden kimse, ona verilecek değeri büsbütün aşağılara indirdiğinden, Kur'ân'a ve dolayısıyla Kur'ân merkezli bir medeniyete yaklaşımı her ne olursa olsun daima taraflı/ön yargılı olacaktır. Oryantalistlerin objektiflik iddiaları ise tamamen, bir saldırı kılıfıdır. Bunu ilk defa fark eden Namık Kemal, "Zaten bir dinin ilahî olmadığına hükmetmek, o dine hürmeti ve ciddiyeti kaldıracağından, (hâşâ) zevzeklik ve belki de aslını bozmak niyetiyle bakılan bir şeyin mahiyetini ciddi olarak araştırmak için, uzun uzadıya bir külfeti seçecek sabır sahibi binde bir insan çıkmaz!"¹⁰ der. Fransız müsteşrik M. Rodinson, bunu itiraf eder: "Benim gibi bir

⁷ Bkz. Murat Sülün ve Ömer Çelik, *Türkiye Kur'ân Makaleleri Bibliyografyası* (Birinci Baskı. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1999), s. 92-96.

⁸ Said Halim Paşa, *Buhranlarımız ve Son Eserleri* (3. Baskı. İstanbul: İz Yayıncılık, 1998), s. 149.

⁹ Yakup Kadri şunu itiraf etmişti: "Frenkçe kitapların yardımıyla ruh ve iman iflasını bir nevi ilmî fikir sistemi haline sokmaya çabalıyorduk (...) Frenk üstatlarından ödünç aldığımız inkâr ve istihza kanatlarıyla, sanki muhitemizin üstüne çıkmış, sanki mensup bulunduğumuz cemiyetin perişanlıklarına, adiliklerine, yalanlarına ve şarlatanlıklarına yukarıdan, hakaretli bir yabancı gözle bakmış olurduk." Taner Gökalp, "Yakup Kadri Yaban ve Türk Köylüsü," *Sızıntı*, 17, 199 (Ağustos 1995), s. 308. Şerif Aktaş, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu* (Ankara: 1987), s. 22'deki alıntı. Gerçi, Yakup Kadri'nin bir Bektaşî Tekkesi'ne girip çıktığı ve bu anlayış içinde bir kurtuluşa varmak istediği bilinmektedir. Bu beyanları da, aynı tem içerisinde söylediği tahmin edilmektedir. [Bk. Muzaffer Uyguner, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu* (1. Basım. Ankara, Bilgi Yayınevi, 1993), s. 35.] Yakup Kadri, ölümünde yakınlarına cenaze namazının kılınmasını arzuladığını söylemiş ve bu konuda olabilecek itirazlara da aldınış etmemiştir. Öldüğü zaman vasiyeti okununca sözlerinde ciddi olduğu anlaşılır. "Karımdan, dostlarımdan son dileğim" diye başlayan vasiyetinde; "Ölümümde ne resmî, ne de dinî merasim isterim. Hastaneye kaldırılacak cesedimin doğrudan doğruya mezarlığa nakli!" demiştir. Bk. Burhan Bozgeyik, *Meşhurların Sonları* (İstanbul: TÜRDAV, 2000), s. 236-37.

¹⁰ Namık Kemal, *Renan Müdafaaanâmesi*, Haz.: Abdurrahman Küçük (İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1998), s. 88-90.

inkârcı, İslâm dininin kurucusunu nasıl araştırabilir? Özellikle inkârcılar, din sahiplerinin kendilerine başka âlemden geldiklerini söyledikleri bu dinî fikirlere inanmazlar.”¹¹

Genelde dinî konularda araştırma yapan müsteşrikler, Allah kelâmı olan Kur’ân’ın ilahî kaynaklı olmadığını göstermek için seferber olmuşlar/olmaktadırlar. Kur’ân-ı Kerîm’e kaynak aramak şimdye kadar yapılan oryantalist çalışmaların genel özelliğini teşkil etmiştir.¹² Fransız fizyolog ve sosyolog Gustave Le Bon’a (1841-1931) göre vahiy, “sara hastası” bir insanın bildirisi,¹³ Alman oryantalist Hurbert Grimme’ye (ö.1942) göre, vahiy bilgisi, içtimaî sıkıntılarının etkisinden doğan bir bilgi;¹⁴ William Montgomery Watt’a göre vahiy, “yaratıcı hayal”;¹⁵ M. Rodinson’a göre, keşf ve keramet en yüksek dozu,¹⁶ Macar Yahudi oryantalist I. Goldziher’e (1850-1921) göre, İslâm vahyi, Yahudilik’ten ve Hıristiyanlık’tan derleme bilgi.¹⁷ Wansbrough, elimizdeki Kur’ân’ın son şeklini aldığı tarihin, en erken, hicrî ikinci asrın sonu olabileceğini iddia etmekte ve Müslümanların Hz. Osman döneminde Kur’ân’ın toplanması ve çoğalması ile ilgili verdikleri bilgileri, sonraki dönemlerin bir uydurması olarak görmektedir.¹⁸ Müsteşriklerin ileri gelenlerinin fikirleri hemen hemen bu düşünce eksenindedir. Salih Akdemir, oryantalistlerin bu konu ile ilgili araştırmalarını şu dört grupta toplamış ve her grubu ayrıca ele almıştır:¹⁹ (1) Kur’ân’da Yahudi tesiri gören müsteşrikler, (2) Kur’ân’da Hıristiyan tesiri gören müsteşrikler, (3) Kur’ân’da hem Yahudi, hem de Hıristiyan tesiri gören müsteşrikler, (4) Kur’ân’da putperest tesiri gören müsteşrikler.

Vahiy olgusunu İslâm’ın dediği tarzda kabul etmeyen müsteşriklerin, bundan öte, Kur’ân’ın tertibinde ve cem’inde herhangi bir fikir beyan etmeleri ve bu fikirlerin incelenmesi bizce fuzulî görülmektedir.

İslâm’ın iktisadî ve askerî bakımdan güçlü olduğu dönemlerde, Kur’ân ve sair dini bilgiler hakkında bir fikir belirtmeyen Batılı, İslâm dünyası, iktisadî ve askerî bakımdan güçsüz düşünce, İslâm’ın en temel kaynağı Kur’ân hakkında fikir beyan edip, ona inananları şüpheye düşürme gayreti içerisine girmişler. İslâm’ı tenkit ederken, çok ciddi taktik kullanan, ilk önce İslâm’ı bölümlere ayırarak her biri bir parçasından saldırıya geçen müsteşrikler, objektifliği ileri sürerek ayrı bir oyuna başvurmuşlardır.

19. Yüzyılın başlarında İslâm dünyasına karşı iyice hücumla geçen Batı, bizim entelektüelimizi de etkilemiş; ilk önce onun itikadî yapısını bozarak veya şüpheye düşürerek bunalıma itmiş, daha sonra da tamamen etkisi altına almıştır. Entelektüelimiz, Batı’dan getireceği bilimle, dağılmaya yüz tutmuş ve Batı’dan iktisadî ve sanayi açısından geri kalmış bir devleti yenilemek ve kalkındırmak amacıyla iken, Batılı entelektüel, Doğu’nun dinini, dilini vs. yıkma arzusunda idi. Neticede bütün bir yurdu kuşatma niyetiyle Çanakkale önlerine dayanan Batılıyı görünce, Paris’ten *Kâbe-i Hürri-*

¹¹ Maxime Rodinson, *Muhammad*, terc.: Anne Carter (Middlesex: Penguin Books, 1971), s. 2.

¹² Bkz. Salih Akdemir, “Kur’ân-ı Kerîm ve Hz. Muhammed,” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31 (Fakültenin Kuruluşunun 40. Yıl Özel Sayısı), (1989), s. 193.

¹³ Gustave Le Bon, *Hadarâtü’l-Arab*, Arapça’ya çev.: Adil b. Şeyh Ömer (Beyrut: 1979), s. 141.

¹⁴ Maxime Rodinson, *Muhammad*, terc.: Anne Carter (Middlesex: Penguin Books, 1971), s. 102.

¹⁵ Willam Montgomery Watt, *Maḥomet*, (London: Oxford University Press, 1974), s. 2.

¹⁶ Maxime Rodinson, *Muhammad*, terc.: Anne Carter (Middlesex: Penguin Books, 1971), s. 106.

¹⁷ I. Goldziher, *el-Akide ve Ş-Şeria fi’l-İslâm*, Arapça’ya tercüme: Muhammed Yusuf (Beyrut: Dârü’r-Raidi’l-Arabî) s. 6.

¹⁸ Bkz. İsmail Albayrak, “John Wansbrough’unun Kur’ân Tarihi Teorisi ve Batı’da Doğurduğu Tartışmalar,” *İslâmiyât*, 4, 1 (Ocak-Mart 2001), s. 166.

¹⁹ Salih Akdemir, “Müsteşriklerin Kur’ân-ı Kerîm ve Hz. Muhammed (sav)’e Yaklaşımları,” *AÜF Dergisi*, 31 (1989), s. 193.

yet diye bahseden aydınlarımız, karşılına süngü ile dikilen Batı'nın ikinci çehresi karşısında Emin Bülemd Serdar'ın (1886-1942) "Garb'ın cebîn-i zâlîmi affetmem seni/Türküm ve düşmanım sana kalsam da bir kişi" sözleriyle tepkisini dile getirir.²⁰

İşin doğrusu şu olmalıydı. Biz Şark'a veya Garp'a ancak birbirinden ayrı iki kaynağımız gibi bakabiliriz. Her ikisi de bizde ve geniş bir şekilde vardır. Bizim için asıl olan miras, ne mazidedir, ne de Garp'tadır; önümüzde çözülmemiş bir yumak gibi duran hayatımızdadır. Ziya Paşa'nın:

Bil illeti, kıl sonra müdâvâta tasaddî,

Her merhemi her yâreye derman mı sanırsın.

mırsaları hastalığı teşhis etmeden tedaviye başlayan aydınlarımızın halini en iyi şekilde anlatmaktadır.

Arnold Joseph Toynbee'nin (1889-1975) ileri sürdüğü, *zélote* ve *herodiate* tiplemesine göre, yabancı bir medeniyetin üstün gücü ile karşılaşan toplumlar iki tür davranış sergilemektedirler: "Zélote, bilinmeyenden teklifsizce kaçan; yabancı biri karşısına son model silahlarla çıkıp, üstün taktiklerle savaşa girdiğinde ve bu karşılaşmada durum kötüye gittiğinde, kendi geleneksel savaş tekniğini uygulayan insandır... Herodian, bilinmeyen tehlikesinden korunmak için en etkin yolun, sırrını keşfetmekte yattığı prensibine göre hareket eden insandır; kendisinden hünerli daha iyi silahlanmış olan birisiyle karşılaştığında geleneksel savaş tekniğini düşmanın taktik ve silahıyla savaşmayı öğrenen" bir tipi temsil eder. Zélote kafasını kuma gömen bir deve kuşu gibi mazide teselli bulmaya çalışır, herodian'ın gözü istikbaldedir. Fakat elverişli görünmesine rağmen herodian tavrın da çok tehlikeli bir şey olduğunu unutmamalıyız: Bu, suyu geçerken at değiştirmeye benzer. Toynbee, *zélote* tipine örnek olarak Kuzey Afrika Sünûsilerini ve Hicaz'da ortaya çıkan Vahhabî hareketini; *herodian* tipine de III. Selim ve Kavalalı Mehmet Ali Paşa'yı gösterir. Bu çerçevede Osmanlı aydınları arasında zélote tipine örnek teşkil edecek derecede yaygınlaşmış bir zümreyi işaret etmek kolay olacaktır.²¹ Herodian tipi ise, az önce belirtildiği gibi muhtelif derecede farklarıyla geniş bir örnek topluluğuna sahiptir.

Hindistanlı Müslüman bilgin Ebu'l-Hasan Ali en-Nedvî'ye (1913-1999) göre, Batılılar karşısında bir İslâm ülkesinin takınabileceği üç türlü tutum vardır. Bunlar: (1) Afganistan ve Yemen örneğinde olduğu gibi menfi tutum; (2) Türkiye örneğinde olduğu gibi teslimiyetçi ve taklitçi tutum; (3) Seçmecî tutum. Üçüncü duruma göre, Batı'dan ilmi, teknik vs. neticeleri gönül huzuru ile alarak, bu ilim ve vasıtaları anlayışla, içtihat ve gayretle, son Peygamber'in ve son Kitap'ın bize gösterdiği yüce ve ideal gayeler uğruna kullanmak şeklinde bir Batılılaşma, doğru bir seçenektir.²² O kadar ki, değişik türlerde Batı profili karşımıza çıkmaktadır.

Batı'nın her şeyine biz seçmecî bir tavırla yaklaşmalıydık. Bu nedenle oryantalist bilgilere de aynı yaklaşımla değer vermeliydik. Ne yazık ki, insanlar, işlerin sarpa sarıldığı zor dönemlerde, inançlarında sarsıntılar yaşarlar. Kur'ân-ı Kerîm'de zikredildiği gibi, Allah, insana ikramda bulunduğu, nimetler verdiği zaman insan, "*Rabbim bana*

²⁰ Aynı., s. 172-73.

²¹ Arnold J. Toynbee, *Medeniyet Yargılanıyor*, Çev.: Ufuk Uyan (İstanbul: Yeryüzü Yayınları, 1980), s. 180.

²² "Ebu'l-Hasan en-Nedvi, *İslâm Ülkelerinde İdeolojik Savaş*, Çev.: Akif Nuri (İstanbul: Çığır Yayınları, 1977), s. 268; Ahmet Turan Alkan, *Doğu ve Batı Karşısında Cemil Meriç* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1993), s. 40'taki alıntı.

ikram etti"²³ der; ama bir de rızkını daralttığı ve onu bir takım zorluklarla baş başa bıraktığı zaman ise, döner, "*Rabbim bana ihanet etti*"²⁴ diye sızlanır.

Zor dönemlerde insan, arayışa geçer; bu arayışta, bizzat kendisini sorguya çekmesi, kendi muhasebesini yapması gerekirken, bazen kendi değerleri hakkında şüpheye düşer, onları tenkide yönelir ve daha çok galiplerin düşüncelerine yakınlık duyar, onları araştırır. Bu araştırmasında çok defa objektif de olamaz. Mevcut şartları tek done kabul eder ve öyle yürür. Halbuki iyi bir araştırmacı, hakikati bulmak için şartlardan tecerrüt etmesini bilmelidir. Fakat ne yazık ki entelektüelimiz bu konuda düşük notludur, en çok dile getirdiği objektifliğin en asgarisini bile İslâmî verilerde kullanmamış ve bu yüzden 19. asrın sonlarından itibaren, İslâm dünyasında pek çok kimsede kendi değerlerinden uzaklaşma meydana gelmiştir. Jean-Paul Sartre (1905-1980), Frantz Fanon'un (1925-1961) *Yeryüzünün Lânetlileri*'ne yazdığı önsözde şöyle der: "Dünyanın her tarafından gelen insanları Londra'da, Paris'te, Amsterdam'da eğitiyor, ağızlarına *büyük lokmalar gibi sözler* koyuyorduk, onlar da bunları birer gerçek olarak seslendiriyorlardı. Her biri, bizim birer mikrofonumuz gibiydi. Biz ne dersek, onların ülkelerinde de aynı şeyler yankılanıyordu. Bu çağ, bizim altın çağımızdı."²⁵

Batılılarca "az gelişmiş" veya "gelişmekte olan" gibi tabirlerle anılan ülkelerin aydınlarının (!) çok büyük çoğunluğu, 19. asrın ortalarından itibaren Londra'da, Paris'te, Amsterdam'da ağızlarına büyük lokmalar gibi konan sözleri seslendirmeye başlamışlardı. Ağızdan çıkacak veya kalemde dökülecek sözlerin vizesini Batılılardan, öyle ki, İslâmî ilimler sahasında bile müsteşriklerden alıyorlardı. Oysa, İsveçli araştırmacı Roger Du Pasquier'in (1917-) bu konudaki itirafı gerçeği ortaya koymaya yetmektedir: "İslâm'ı hiçbir zaman gerçeğiyle tanımadık. İslâm, dünya üzerinde görüldüğü günden beri, hiçbir zaman onu anlamak için çalışmadık, bunun yerine, ona karşı açtığımız savaşa gerekçe bulmak için daima ona hakaret ve iftirada bulunduk. Bugün bile pek çok Batılı için İslâm üç şeydir: Fanatizm, fatalizm (cebriyecilik, kör kadercilik) ve poligami. Şüphesiz, İslâm hakkındaki fikirleri daha az çarpık olan kültürlü araştırmacılar da yok değildir, fakat halâ çoğunluk, İslâm'ın gerçekte ne olduğundan habersizdir. Müsteşrikler iki asırdır İslâm üzerinde çalışmakta olup, bu konuda yığınla eser vermişlerdir. Fakat, yaptıkları çalışmalar, tarih ve dil açısından değerli bile kabul edilse, Batı'da İslâm'ın daha iyi anlaşılmasına pek az katkıda bulunmuştur. Bir defa, yaptıkları çalışmalar akademik çevrelerin dışına taşmamış, ikinci olarak da, ilmî tarafsızlık içinde değil, açıkça İslâm'ı ve Müslümanları küçümsemek maksadıyla yazmışlardır. Böyle davranmalarının en önemli bir diğer sebebi de, Batı'nın sömürgeci imparatorluk dönemlerinde yazmış olmalarıdır."²⁶ Oryantalizm, çok çeşitli alanlarda ve özellikle entelektüelimizin İslâmî itikadında ciddi hasarlara yol açmıştır. Bunları sıra ile görmek çok geniş bir araştırmanın işidir. Lâkin biz burada sadece Kur'ân itikadında ve ona olan yaklaşımlarda meydana getirdiği hasarlara dikkati çekeceğiz.

²³ Fecr 89/15.

²⁴ Fecr 89/16.

²⁵ Ali Ünal, "Ölçüler Tepetaklak" *Zaman* (19 Nisan 2002), 11; Frantz Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri* [İngilizcesi: *The Wretched of the Earth*; Fransızcası: *Les damnés de la terre*], (İstanbul: Burhan Yayınları, 1984), Önsöz: Jean Paul Sartre, pp. 3.

²⁶ Roger Du Pasquier, *Unveiling Islam*, Fransızca'dan Terc.: T. J. Winter (İkinci baskı, Cambridge: The Islamic Texts Society, 1992), pp. 57.

II. KUR'ÂN'I ANLAMADA ORYANTALİZMİN ENTELEKTÜELİMİZE ETKİSİ

Türk aydınlarının bütününe ele almak bu makale çerçevesinde zaten mümkün değildir. Biz en tanınmışlarını, Kur'ân inancında, dolayısıyla İslâmî inancında zaaf olup şüpheyeye düşenler ve mutlak küfür içinde olanlar şeklinde iki şıkta ele alacağız. Diğer itikatlarına fazla yer vermeden, sadece Kur'ân'la ilgili olan fikirlerini esas alacağız.

A. İSLÂMÎ DÜŞÜNCELERİNDE ZAAF OLUP ŞÜPHEYE DÜŞENLER

1. TEVFİK FİKRET

"Halûk'un Âmentüsü" isimli şiirinde "Fıtratta tekâmül ezeldir; bu kemâle / Tivrât ile, İncil ile Kur'ân'la inandım"²⁷ diyen ve Kur'ân da dahil, diğer kitaplarda kendi tekâmül nazariyesine delil bulan Tefik Fikret, her nedense "Tarih-i Kadim" şiirinde Osmanlı tarihine, Kur'ân'a, İslâm dinine yönelir, onları kurcalar, maziye silmeye çalışır. Fikret, sanki bütün inançlarını gözden geçiriyor, kendi kendisiyle hesaplaşıyor gibi bir tavır alır. İlahî nûr yoksunu cüce şair Fikret²⁸ şöyle devam eder: "Yırtılır, ey kitâb-ı köhne, yarın / Medfen-i fikr olan sahîfaların."²⁹ Fikret, bu şiirin tamamında "Reybîlik" şimdilerin dilinde "Kuşkuculuk/Scepticism", "Bedbinlik" ve bugünkü anlamıyla "Kötümserlik/Pessimism", son olarak "Ateizm" gibi üç temel konuya değinir.³⁰ Bu söylediği şeyleri bugün bile söylese büyük tepki alacağı kesin iken, o gün bu mısraları ne cüretle söyledi çok şayan-ı hayrettir. Fikret de artık pozitivistimin aşırı tesiri altına girmiştir.

Fikret, edebiyatımızda geniş akisler ve tepkiler uyandıran "Tarih-i Kadim" isimli şiiriyle, geleneğe ait bütün kıymet ve inançlarla şuurlu olarak ilgisini kestiğini gösterir. Şiir genel olarak bütün insanlık tarihini içine alabilecek bir mana taşımakla beraber, Fikret'in bu eserini yazarken Osmanlı tarihi ile İslâmiyet'i göz önünde bulundurduğu muhakkaktır.³¹ Şair, özlediği dünyada kul ile Allah'ı ayıran bir "din" de istemez. Şairin Allah karşısında menfi ve inkârcı bir tavır almasının sebebi, ona göre, Allah'ın yaklaşılmaz oluşu ve susuşudur. Bunda Devlet-i Aliye'nin çöküşü önemli bir etkidir. [Ona göre] Allah'a yükselen bütün dualar, feryatlar, şikâyetler hep cevapsız kalmıştır. Bundan hayrete düşen şair, din kitaplarına [Kur'ân'a] baş vurmuş, fakat onlarda, kendine göre, ikna edici bir cevap bulamamıştır.(!) 31 Mart 1910'da *Tanin*'de açıkça "*İrfanum tebdil-i tebaiyet etti*" diyen Fikret, aslında bu tarihten çok öncesinden kopmuş, ve dine yabancılaşmış bulunuyordu.³²

Fikret'in bu şiiri, dindar bir şair olan Akif'le arasında, ikisini sevenlerin de katıldığı, şiddetli bir kalem münakaşasına sebep olmuştur. Tefik Fikret'in bu saldırısı üzerine Mehmed Akif: "Bu adam Peygamberime sövdü, babama sövse affederim, fakat Peygamberime sövmek... Bunu ölürüm de hazmedemem"³³ der ve Süleymaniye Kürsüsü'nde "Şimdi Allah'a söver... / Sonra biraz bolca para verirsen, hiç utanmadan

²⁷ Mehmet Fuat, *Tevfik Fikret* (1. Baskı. İstanbul: Yapı ve Kredi Yayınları, 1995), s. 208.

²⁸ Bk. Necip Fazıl Kısakürek, *Türkiye'nin Manzarası* (6. Basım. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 1998), s. 66.

²⁹ Bkz. Mehmet Fuat, *Tevfik Fikret* (1. Baskı. İstanbul: Yapı ve Kredi Yayınları, 1995), s. 184, 188-189. Şiirin çevirisi: "Yırtılır, ey köhne kitap (Kur'ân'ı kastediyor), yarın düşünce mezarı olan sayfaların"

³⁰ İsmail Kara, *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi* (İstanbul: Risâle Yayınları, 1987), II, 46.

³¹ Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986), s. 26-27.

³² Aynı., s. 27.

³³ Mithat Cemal Kuntay, *Mehmed Akif* (İstanbul: Timaş Yayınları, 1997), s. 127.

Protestanlara zangoçluk eder!"³⁴ diyerek üstü kapalı ona ağır bir cevap vermesi üzerine Tevfik Fikret çok içerler ve "Tarih-i Kadim'e Zeyl" namındaki şiiriyle cevap verir.³⁵

Tevfik Fikret'in söz konusu şiirinde geçen "Ben de bir parça muvahhid-zâdim" gibi bazı mısralarında Allah'a inandığı seziliyorsa da, şiirin devamında tekrar "Tarih-i Kadim"deki gibi inkâr kokan sözleri tekrarladığı görülür.

Mehmet Kaplan'ın yorumuna göre, Fikret'in, ölümünden dokuz ay önce yazdığı iki şiir, "Tarih-i Kadim'e Zeyl" (14 Kasım 1914) ile "Sancak-ı Şerif" başlıklı şiirleri ifade ettikleri hayat görüşü bakımından önemlidir. "Tarih-i Kadim'e Zeyl"de Fikret, kitaba dayanan dinî inançları reddediyor, buna karşılık kutsallık duygusuna ve ahlâka yabancı olmayan bir nevi "tabiat dini"ne inandığını belirtiyor. Şiirin girişinde Fikret, eskiden kendisinin de dini bütün bir Müslüman olduğunu, dinin bütün icaplarını yerine getirdiğini belirttiikten sonra, bir devrede bu duyguyu kaybettiğini söylüyor.

Fikret'in din aleyhtarı olduğunu hiç içlerine sindiremeyenlerce, mutlak küfür içinde değildir. Onlara göre, Fikret'in tabiatı kutsallaştıran din görüşünü tamamıyla "maddecî" olarak nitelendirmek doğru değildir. Dikkat çekici nokta bu inkara rağmen, Fikret'in ahlakî ve manevî kıymetlere mutlak şekilde inanmasıdır.³⁶ Yine onlara göre, Fikret burada, dinden tamamen sıyrılıp çıkmıyor, o şüphe içine düştüğünü söylüyor. Beşir Fuad gibi ruhî buhran yaşadığı kesindir.³⁷ Fuat Köprülü, Tevfik Fikret'in imanı hakkında müspet düşüncelerdedir. Ona göre Fikret, "filozof yahut bir ahlâk âlimi değildi ki bu *ahlâk felsefesi* veya kendine mahsus *felsefesi* bir sistemi bulsun. O, ahlâk meselelerinde vicdanının sesine uymaktan başka bir şey yapmıyordu; ve işte ahlâken büyüklüğü de buradan dolaydır. Tıpkı bunun gibi, *Tarih-i Kadim* manzumesini ileri sürerek onun gençliğe maddî bir felsefe, ilhad felsefesi neşir ve telkinine çalıştığını söylemek de haksızdır. Çünkü Fikret, gençliğin ruhunda *kutsiyet* duyguları uyandırmaya, onları ülkücü yapmağa çalışan ve kusurlu göreceğimiz birçok notlar görmesine rağmen, ahlakî büyüklüğünü bilhassa şu son senelerin yarattığı meşum ahlak bozgunu esasında her zamandan daha fazla takdis mecburiyetindeyiz."³⁸

³⁴ Mehmed Akif, *Safahat*, (Yirmi Birinci Baskı, İstanbul: İnkılap Yayınevi, 1987), s. 184.

³⁵ Bkz. Mehmet Fuat, *Tevfik Fikret* (I. Baskı. İstanbul: Yapı ve Kredi Yayınları, 1995), s. 231-32.

³⁶ Bk. Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986), s. 32.

³⁷ Tevfik Fikret, gerçekten ruhî bir buhran yaşamış ve çok zikzaklar çizmiştir. Gençliğinde mükemmel bir imanı olan şair ne yazık ki dönmüş ve "İnanma İhtiyacı" şiirinde imansız insanın çektiği ıstırapı dehşetli cümleleriyle dile getirmiştir: "Bütün boşluk: Yer boş, gök boş, yürek ve vicdan boş; tutunmak isterim, bir nokta yok yıkılmışlığımın önünde. Bütün boşluk: Döner vahşi bir hiçlik çevremde; döner beynim birlikte; iradem, sanki bir sarhoş, düşer, ayağı sürçmüş, her umut alanına bir kerre... Bu yalnızlık, bu bir gurbet ki benzer mezara gurbetin, inanmak... İşte ilahî bir kucak o gurbette. Karanlık: Her yan her şey karanlık, bir hazin gece! Karanlık: Anlayış ve bilgi, akıl ve mana istihraç etme hep karanlık; bütün ruhumda usandırıncı bir cansızlık uyur, yoğunluktan ibaret bir görünüm sunar her şey, gerçek görünmez anlayışın gözünde bir zerre... Bu kuruntu veren bir karanlık ki benzer mezar karanlığına; inanmak... İşte bir ışıklı büyük yol o karanlıkta. [Bk. Mehmet Fuat, Tevfik Fikret (Birinci Baskı. İstanbul: Yapı ve Kredi Yayınları, 1995), s. 142-43.] İşte bu şiir, Tevfik'in tamamen inançsız olduğu hakkındaki kanaatimizi deliyor. Ama her nedense bu septist adamı ateistler ille de inançsızlar kadrosuna yerleştirmeye çalışır, inançlılar da buna destek olur. Zira ölümler son günlerinde iyice zayıflamış, yüzü kara sarı bir görünüm almış, elinde bir türlü kapanmayan bir çiban çıkmış ve "Bir hekime baktır," diyenlere, "Bırak Allah'ı seversen hekimleri. Yerin dibine geçsinler. Onlar insanı öldürmeyi bilirler," diye karşılık vermiş ve "Gebereceğim, gebereceğim. Kurtulmak için sevine sevine gebereceğim," sözleriyle hazin âkıbetini sergilemiştir. Bk. Mehmet Fuat, Tevfik Fikret (I. Baskı. İstanbul: Yapı ve Kredi Yayınları, 1995), s. 81.

³⁸ Fuat Köprülü, *Köprülü'nün Edebi ve Fikri Makalelerinden Seçmeler* (I. Basılış. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1972), s. 50.

Akif, Fikret'in son sözlerini "Yarası Olmayan Gocunmasın" adlı şiiri ile cevaplandırır.³⁹

Fikret, vücudunun sağlam yapısını babası tarafından ve ruhunun imandan imana, hatta imansızlığa kayan taraflarını ise anasından miras etmiş sayılır.⁴⁰ Esasen Tevfik Fikret, çok okuyan bir insan değildi.⁴¹ İndivüalizmin, kitleden kopan insanın en bariz örneği idi.⁴² Bilgisi orta derecede, bir çok bahislerde ondan da dundu.⁴³ Felsefi manada geniş ve köklü hiçbir yere mensup değildi.⁴⁴ Hayat ve kitaplar arasında, metotlu ve disiplinli bir kültürle beslenen bir fikir adamı veya karanlıklara ışık salmaya çalışan bir filozof mevkiinde bulunmuyordu. Bu sebeple onun Türk şiirinde şöhret yaptığı ve otorite sayıldığı yıllarda birtakım konularda felsefe yapması ve bu arada milletin inandığı faziletleri, Allah ve onun Kitabını inkâra kalkması, ciddi bir tefekkür sayılmazdı. Bunun içindir ki Fikret'in şiirlerindeki fikrî cephe üzerinde bir tartışma beyhudedir.⁴⁵

Şikâyet etmek, memnun olmamak, çok çabuk kırılmak ve darılmak Fikret'in ikinci tabiatı haline gelmişti.⁴⁶ Fikret'in şiirlerinde çok kere birbirini tutmayan söyleyişler bulunması, onun, değişik zamanlarda, değişik tesirle edindiği birtakım ideolojileri dile getirmesiyle izah edilmiştir. Bir misal olarak, bir zamanlar çok kuvvetli dinî şiirler söyleyen şairin, giderek Kur'ân'ı, fikir öldürücü bir kitap diye vasıflandırması, ondaki ruh buhranlarının tezahürleri arasındadır. Fakat çok geçmeden aynı kalem Kur'ân hakkında:

"Bir kudret-i külliye var ulvî ve münezzeh,
Kudsî ve muallâ, ona vicdanla inandım.
Fitratda tekâmül ezelfidir; bu kemâle
Tevrat ile, İncil ile, Kur'ân'la inandım."

gibi, en azından bir iman ifade eden mısralar söylemesi, bu zikzakların en bariz delilidir.⁴⁷ Fikret'in bu zikzaklar içinde en sonunda bir an geldi ki hem milliyetçi gençlik, hem dindar zümre, hem de iktidar mensupları Fikret'i sevmez oldular.⁴⁸

2. ZİYA GÖKALP

Ziya Gökalp'ın kimi beyanları, Kur'ân'a zıt bir çizgide olduğu izlenimi verir gibidir. Gökalp'ın bazı sansüre uğramış çalışmalarındaki zikzaklı gayretleri "devlet idaresinde dinin hakimiyetine son vermeğe çalışmak" şeklinde yorumlanmıştır ki, belli merhalelerle adım adım bu noktaya doğru gittiği söylenebilir. Bunu yaparken de "nass'ı örflle kaldırmak" gibi son derece teknik fikhî konulara girmiştir. Gökalp, bu

³⁹ İsmail Hakkı Şengüler, *Açıklamalı Mehmed Âkif Külliyyatı* (1. Baskı. İstanbul: Hikmet Neşriyat, 1990), IV, 366-69. Tevfik Fikret'e cevaplar tek koldan gelmemektedir. Birçok kişi, onu tenkit etmiştir. Bu cevapları Eşref Edip, *Pembe Kitap: Tevfik Fikret'i Beş Cepheden Kırk Muharririn Tenkitleri* adlı kitapta toplamıştır.

⁴⁰ "Nihat Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1987), II, 986" Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret ve Şiiri*, (İstanbul: 1946), s. 45'teki alıntı.

⁴¹ Bk. "Nihat Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1987), II, 1025." Halid Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, IV. 17'deki alıntı.

⁴² Cemil Meriç, *Sosyoloji Notları ve Konferanslar* (4. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 1997), s. 87.

⁴³ Yahya Kemal Beyatlı, *Siyasî ve Edebî Portreler* (İstanbul: Yahya Kemal Enstitüsü, 1968), s. 21.

⁴⁴ Necip Fazıl Kısakürek, *Konuşmalar* (3. Basım. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 1997), s. 30.

⁴⁵ Nihat Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1987), II, 1027.

⁴⁶ Nihat Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1987), II, 1027.

⁴⁷ *Aynı.*, II, 1033.

⁴⁸ *Aynı.*, II, 1029.

konudaki görüşlerini şiirlerinde de ortaya koymuştur.⁴⁹ *Yeni Hayat*'ta "Halife ve Müftü", "Devlet", "Bütçe Birliği", "Vakıf" manzumelerinde buradaki meseleleri ele almış ve basitleştirerek izah etmiştir. *Yeni Hayat*'ta (1918) yer alan "Meşihat" başlıklı aşağıya alacağımız -o dönemde sansür edilmiştir- manzumede:

"Bir devlet ki hukûkunu kendi doğurmaz,
Kanûnuna "Gökten inmiş, değişmez!" der;
O, asla bir devlet değil, müstakil durmaz,
Değişmeyen bir varlığı taşımaz yer!"⁵⁰

der ki, burada "Gökten inmiş" ifadesiyle, Kur'ân'ı kastettiği ihtimalini taşımaktadır. Mehmed Emin Erişirgil (1891-1965), Gökalp'in intihar teşebbüsünü ve bunun nedenini -Gökalp'in ağzından- anlatır ki, bu, bize Gökalp'in inancını biraz olsun aralıyor. "O sıralarda Doktor Abdullah Cevdet, Diyarbakır'a geldi; bir gün bana, *Athéisme* adlı bir kitap verdi. Onu okuyunca büsbütün sarsıldım. Kalbimdeki bütün inançların artık boşaldığını hissediyordum. Yine uykusuz kaldığım bir günde arkadaşımın birinin verdiği silahı çektim; kurşun alnımın kemiğine saplandı..."⁵¹

Peyami Safa, Ziya Gökalp'in imanı konusundaki tereddümünü gidermeye çalışır: Ona göre, iki Ziya Gökalp vardır: (1) *milliyetçi*, (2) *telifçi*. *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muâsırlaşmak* adlı kitabında, bu üç kelimenin temsil ettiği üç cereyanı telife çalışmıştır. Bu kitap gençliğe üç kible gösterir: Biri Turan, biri Mekke, biri de Avrupa: Bu kitabında Ziya, öteki eserlerinde reddettiği bütün fikirleri kabule meyyal görülür. Hilafetçidir, garpçıdır ve Türkçüdür.⁵² "Yoldaşımız İz'an olsun: Âmin! / Rehberimiz Kur'ân olsun: Âmin!" mısralarında, samimî bir mümin olduğu da ifade edilmektedir.⁵³

3. CELAL NURİ

Kur'ân'ın siyasî idare yönüne, alaylı bir şekilde yaklaşan Celal Nuri, Hüseyin Cahit, Abdullah Cevdet ve Falih Rıfkı gibi aydınlar, doğrudan Kur'ân'ı hedef almadan tenkit etmişlerdir.

Celal Nuri, edille-i şer'iyye'den icma-ı ümmeti, mevcut "parlamento" olarak anlaşılması gerektiğini ileri sürer. "İcma-ı ümmet İslâmiyyet'in teşkilât-ı esasîyesine dahil olduğu halde bu cihet külliyyen unutulmuştur. İcma-ı ümmetten maksad, asrî ve düstûrî her devletteki kuvve-i teşriyyeden, parlamentodan başka bir şey değildir."⁵⁴

Celal Nuri vb. kişiler, Kur'ân'ın menşei ve tertibi hakkında Müslümanların genel kanaatinin tersine, farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. İslâm'ın en büyük delillerinden biri olan Kur'ân'ın menşei hakkında menfi anlamda fikir belirtme düşüncesi, Batı menşelidir ve oryantalizmin bir mahsulüdür. Zira daha önce Müslüman aydınların Kur'ân'ın menşeiine dair bir problemi olmamıştır. Kur'ân'ı tanıyamayıp düşünce istikametini elde edememiş, bir gün söylediğini ertesi gün nakzeden, zikzaklı bir seyir takip eden bazı aydınlar ise, oryantalizmden etkilenerek istikametlerini şaşırılmış durumdadırlar.

⁴⁹ Alâaddin Korkmaz, *Ziya Gökalp: Aksiyonu, Meşrutiyet ve Cumhuriyet Üzerindeki Tesirleri* (İstanbul: Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, 1988), s. 210.

⁵⁰ *Aynı.*, s. 226; Ziya Gökalp, *Şakî İbrahim Destanı ve Kitapta Toplanmamış Şiirler*, Haz.: Şevket Baysanoğlu (İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1976), s. 87.

⁵¹ Mehmet Emin Erişirgil, *Bir Fikir Adamının Romansı: Ziya Gökalp* (2. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984), s. 38.

⁵² Şevket Baysanoğlu, *Ziya Gökalp İçin Yazanlar-Söyleyenler* (Ankara: Kardeş Matbaası, 1964), s. 81.

⁵³ Hikmet Tanyu, *Ziya Gökalp'in Kronolojisi* (1. Baskı. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981), s. 93.

⁵⁴ Celal Nuri İleri, *Türk İnkılâbı*, Hazırlayan: Recep Durmaz (1. basım. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2000), s. 63.

Bu cümleden olarak, Hüseyin Cahit, bir yandan Kur'ân'ın Hz. Muhammed'in eseri olduğunu iddia ederken, diğer yandan Kur'ân'ın tertibini eleştirir.⁵⁵

Celal Nuri'nin, eleştirisi şöyle: "Kur'ân-ı Kerim'in bir Mushaf şeklinde tedvini bile fikrimce doğru olmadı. Kur'ân'ın mukaddimeli, mâba'dlı, hâtimeli bir cild hâline gelmesi Cenab-ı Peygamber'in bir emri muktezasından olduğunu bilmiyoruz. Hazret-i Osman'ın bu teşebbüsü son derecede takdire seza addedilmemelidir. Maksudımızı izah etmek mecburiyetindeyiz: Nass-ı tenzil, Peygamberimiz vasıtasıyla tebliğ edilmiş birtakım hükümler ve emirler, birtakım kıssalar ve tahzirlerdir. Maksad, zaman zaman ve münasebet zuhûr ettikçe nüzûl eden bu âyâtın müselsel bir şekil alması değildi. Eğer marzî-i âlf bu olsaydı, daha Asr-ı Saâdette iken Kur'ân bu şekle girerdi. Buna dair ahlâfa işarı bir emir bile vaki olmamıştır. Âyât-ı Kur'âniyye, ancak hall-i matlûb mesele zuhûrunda nüzûl ederdi. Demek ki her hükmün zaman ve zeminle bir münasebeti olduğu âşikârdır. Bu ahkâm (ibare itibariyle) yekdiğerinin mâkabli ve mâba'dı telâkki olunamaz. Halbuki Kur'ân'ın câmi'leri ona gayr-i usûli bir sıra vermişler ve münferid nüzûllerdeki ehemmiyet ve safveti bozmuşlardır. Bazı âyât nâsıh, bazıları da mensuh addedilerek kemmiyet itibariyle de Kur'ân kâh arttı, kâh eksildi. Göklere inelim de yeryüzünde tatbikat ve muhakemâta girişelim: Sözleri muhallem olacak derecede mühim bir üstad tasavvur ediniz ki (Sokrat gibi) ömründen bir eser telif etmiş olmasın. Halefler bu zattan mervî sözleri alıp, her birini ayrı ayrı birer vecize veya darb-ı mesel gibi kaydedeceklerine, ona müselsel bir şekil veriyorlar. İşte Hazret-i Osman'ın ahdindeki cem-i Kur'ân amelîyesi buna benzer."⁵⁶

Düşüncelerin tamamına bakılınca, Celal Nuri, Kur'ân'ın mevcut tarzda (veya herhangi bir tarzda) tertibini uygun bulmamaktadır; bir de, Kur'ân'da değişiklikler olduğunu "Kur'ân kâh arttı kâh eksildi" şeklinde kapalı bir tarzda ima etmektedir. Burada Celal Nurî, Dozy'den çok etkilenmiştir.⁵⁷ En basit bir yazarın bile, parçalar halindeki sözleri bir araya getirilip iki kapak arasında toplanırken, Kur'ân'ın iki kapak arasında tertibini ona çok gören Celal Nuri acaba neyin peşindedir?

Kur'ân sûrelerinin tertibinin Hz. Peygamber tarafından tevkîfî (vahye müstenit) mi, yoksa sahabe tarafından içtihadî mi olduğu konusunda âlimler ihtilaf etmişlerdir. Sûrelerin de ayetler gibi tevkîfî olduğu daha ağırlık kazansa bile, bu konuda kesin olan, Mushaf'ta olduğu tarzda ayetlerin tertibinin tevkîfî olduğudur.⁵⁸ Besmele'yi başında bulunduğu sûreden bir ayet kabul etmeyen kıraat imamlarından Hamza b. Habib (156/771) ve ona tâbi olanlar Kur'ân-ı Kerim'in tamamını tek bir sûre gibi düşünerek sûrelerin arasını birleştirmişlerdir.⁵⁹ Fakat bunlar ne sûrelerin, ne de ayetlerin arttığını ya da azaldığını iddia etmemiş, mevcut tarzdaki varlıklarını aynen kabul etmişlerdir.

⁵⁵ Asıl mesleği gazeteci olan Hüseyin Cahit, muharrirlik hayatında İslâm'ın ana prensiplerine daima hümratsızlık gösterip mütecevaz bir lisan kullandığı için, Türk ve İslâm efkâr-ı umumiyesinde tepkiye yol açmıştır. Bu yüzden halk tarafından matbaası hücumu maruz kalıp dağıtılmıştır. Millet Meclisi'nin kapısının önünde (Meşrutiyet devrinde) Hüseyin Cahit zannıyla ona çok benzeyen Lazkiye mebusu Emin Arslan Bey öldürülmüştür. Bu hadise, onun tavırlarının ya da düşüncelerinin Türk ve İslâm halkının nazarında ne kadar asabiyet uyandırdığına açık bir delildir. Bk. Abdurrahim Zapsu, *Büyük İslâm Tarihi* (İstanbul: Sebül Yayınevi, 1978), s. 496-97.

⁵⁶ Celal Nuri İleri, *Türk İnkılâbı*, Hazırlayan: Recep Durmaz (1. basım. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2000), s. 118.

⁵⁷ Bk. İsmail Fenni Ertuğrul, *Hakikat Nurları* (İstanbul: Kâğıt ve Basım İşleri A. Ş., 1949), s. 7-8.

⁵⁸ Abdurrahman b. Ebî Bekir es-Suyûtî (ö.h. 911), *Esrârü Tertîbi'l-Kur'ân*, Tah.: Abdulkadir Ahmed Ata (Kahire: Dârü'l-İ'tisam), s. 68.

⁵⁹ Suat Yıldırım, "Besmele," *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Vakfı Yayınları, 1992), V, 531.

Kur'ân'ın mevcut tarzdaki şekli *sahabe icmâi* ile olmuştur. İtikat açısından, ihtilâflı bir delil olduğundan icmâ ile sabit olan bir dini delili inkâr eden münkir sayılmaz.⁶⁰ İman'ı biri asıl, diğeri fer' olarak ikiye ayıran İmam Gazâlî, fer'i inkâr edenleri münkir addetmez. Yalnız ona göre Hz. Peygamber'den tevatürle bildirilen konuları inkâr edenin münkir olacağını belirtir.⁶¹ Mevcut tarzdaki Kur'ân ayetlerinin, Hz. Peygamber'den aynıyla geldiği mütevatir olduğundan, onlar hakkında şüphe besleyen de aynı kategoriye girer.⁶²

4. FALİH RIFKI

Falih Rifkı, "Kur'ân'ın *muâmelât* ve *ukûbât* ayetleri *mensuh*'tur. Medenî Kanun vardır. Ceza Kanunu vardır. Şeriatçılık ise bu *mensuh* ayetlere dayanmaktadır ki uygulandığı vakit yirminci asırda bir toplumu yedinci asır düzeni ile yönetmek demektir" der.⁶³ Yine devamla: "Osmanlı Devleti'nin yönetimi şeriat üzerine idi. Şeriat, devlet ve millet işlerini Kur'ân ayetleri hükümlerine göre yürütmek demektir. Pek eskiden beri İslâm bilginleri Kur'ân'ın dünya işlerini ilgilendiren ayetlerinin *mensuh* yani hükümsüz olduğunu söylemiş olduklarını yazmıştım. Bu ayetler yedinci yüzyıl Hicaz aşiretleri şartlarına göre bir toplum düzeni kurmakta idi. İlk defa Me'mun devrindeki reformla dünya işlerinin Kur'ân hükümlerine göre düzenleneceği üzerinde İslâm bilginleri birleştiler. Fakat bu uyanış devri kısa sürdü. Ondandır her yapılan işin şer'-i şerîf'e, yani şeriata uygun olup olmadığı medrese hocalarından sorulmak, fetva alınmak sistemi yürürlükte kalmıştır, ve şeriata uygun olduğu hoca fetvası ile onaylanmayan şeyler *dinsizlik* damgası yemekten kurtulmamıştır."⁶⁴

Falih Rifkı'nın beyanlarının hiçbir ilmî delile dayanmadığını görmekteyiz. Ebu Hanife ve sair hukukçuların, ilk asırlardaki Kur'ân'ı anlama gayretlerini bir *Reform* olarak görmesini ilk kez ondan duyuyoruz. Bu konuda o, çok sert tavır almış, Şemseddin Günaltay'ı bile Atatürk devrimlerinden taviz vermekle suçlamıştır.⁶⁵ Hatta bununla da kalmamış, onu ikiyüzlülükle itham etmiştir: "Rahmetli Şemsettin Günaltay kalabalığa çıktığı vakit softa, bizimle baş başa aydın bir din bilgini idi. İlahiyat Fakültesi'ni kurduğu vakit: -Fıkıh dersi koymadım, çünkü fıkıhın temeli Kur'ân'ın *muamelât* ayetleridir. Bu ayetlerin hepsi de artık *mensuh*'dur, demişti."⁶⁶

⁶⁰ Ebu Hamid el-Ğazâlî, *Faysalü't-Tefrika beyne'l-İslâmi ve'z-Zendeka*, Tah.: Süleyman Dünya (1. Baskı. Dârü'l-İhya, 1961), s. 196.

⁶¹ Ebu Hamid el-Ğazâlî, *Faysalü't-Tefrika beyne'l-İslâmi ve'z-Zendeka*, Tah.: Süleyman Dünya (1. Baskı. Dârü'l-İhya, 1961), s. 195; *İtikad'da Orta Yol*, Çev.: Kemal Işık (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1971), s. 190-91.

⁶² İddia edilen konular hakkında Kur'ân tarihiyle ilgili kitaplarda doyurucu cevaplar mevcuttur. Kur'ân'ın metninde değişme olduğu iddiasına gelince, bu söz hakikate büsbütün terstir.

⁶³ Falih Rifkı Atay, *Babanız Atatürk, Bayrak, Atatürkçülük Nedir, Atatürk Ne İdi?* [Bayrak] (İstanbul: Bateş A. Ş., 1980), s. 18. Falih Rifkı'nın İmam Hatipler için düşündüğü program: "İmam-Hatip Okulları bir meslek okulu olarak açılmalı idi. Bu okullarda Fıkıh değil, Medenî Kanun, bir yabancı dil okutulmalı idi. İmamın görevi namaz kıldırmak, bilme-yenlere oruç, zekât gibi borçları öğretmek olmalı idi. Hatip, rejimin adamı olmalı ve görevi kürsüden Kur'ân'ın ahlâk ve fazilet ayetlerine dayanan hutbeler okumak, vaazlar vermek olmalı idi." Onun bu düşüncesi, fikri ve itikadi açısından mühim noktaları aydınlatmaktadır. Bk. *Aynı.*, s. 110.

⁶⁴ *Aynı.*, s. 19.

⁶⁵ *Aynı.*, s. 170.

⁶⁶ Falih Rifkı Atay, *Babanız Atatürk, Bayrak, Atatürkçülük Nedir, Atatürk Ne İdi* [Atatürkçülük Nedir] (İstanbul: Bateş A. Ş., 1980), s. 20.

5. HÜSEYİN CAHİT

Hüseyn Cahit: "Kur'ân'da din ve dünya işleri tamamen birbirinden ayrılmış görünüyor. Daha doğrusu, bunlar âdeta zorla, vakayi icabı, karışmış gibidir. Fakat Muhammed nazarında iki saha birbirinden kat'î surette ayrıdır. Allah'a iman, Muhammed'in telakkisince, ta Âdemden beri duruyor ve değişmiyor. Sair ahkâm, zamana, mekâna, şeriate göre tahavvül ediyor. Çünkü maksat insanlara zorluk çıkarmak değildir. Yirmi küsur sene içinde vakayi ve şerait icabı olarak birkaç değişikliğe maruz kalan ahkâmın binlerce sene değişmeden durması akla sığar mı? İnsanların dünya hayatlarına taalluk eden bu hususlar Muhammed'e göre, din mefhumunun tamamen haricinde bulunduğu için, onların değişmeleri veya değişmemeleri kendisini hiç alâkadar etmez."⁶⁷ Hüseyn Cahit'in Kur'ân'ı inkâr yönünde sarih beyanı olmamasıyla birlikte, samimi Müslümanları, inancı konusunda şüpheye düşürmektedir.

Hüseyn Cahit'in iddialarına göre, Hz. Peygamber (a.s.), Kur'ân'a bizim verdiğimiz kadar bir ehemmiyet vermemiştir.⁶⁸ Şöyle devam ediyor: "Kur'ân ile biraz meşgul olanlara birdenbire çarpan nokta, Muhammed'in Kur'ân'ı muntazam bir halde tedvin etmemiş olmasıdır. Allah tarafından Mekkelilere ve civarındaki halka resul gönderildiğini temin eden Muhammed, Mekke'de senelerce halkı dine çağırıyor, zorluklar içinde kalıyor, Allah'tan kendisine vahyedilmiş Kur'ân sûrelerini tebliğ ediyor. Sonra Medine'ye muhaceret mecburiyetinde kalıyor. Hasılı, hayatının son günlerine kadar Allah'ın vahiylerini taraftarlarına tebliğ etmekten hali kalmıyor. Bu ayetler tebliğ edildikçe bir araya getirilerek yazılması, toplanması icap etmez miydi? Muhammed'in bu işe ehemmiyet vermemesi tesadüfi bir hareket olamaz. Bu mutlaka Kur'ân telakkisinin bir neticesi olmak icap eder. Öyle görünüyor ki Muhammed [Hâşâ] Kur'ân'a sonradan atfedilen geniş ehemmiyeti vermemiştir."⁶⁹ Hüseyn Cahit'in bu iddiaları, tamamen düşük seviyede ve cevap verilmeyecek kadar basit kaçmaktadır.

Hüseyn Cahit Kur'ân'ın evrenselliğini de irdeler. O, İslâm'ın evrensel bir din olduğuna inanmaz. Bundan dolayı, "Kur'ân, Mekke şehriyle etrafındaki Araplara tek bir Allah'a ve ahiret gününe itikad etmeyi tebliğ eden hususî bir kanun olduğu halde, tarihin cereyanı onu âlemşümül bir din olmak davasına sevk etti" der.⁷⁰ Hüseyn Cahit, bu görüşünü desteklemek için Kur'ân'daki "âlemîn" ve "nâs" kelimelerini değerlendirir. Onun gayesi, "âlemîn" kelimesinin manasını, "insanlık da dahil, bütün varlıklar" anlamından, sırf "Hz. Peygamber'in muhitindeki insanlar" anlamına taşımaktadır. Bu sayede o, önceki tezini desteklemeye çalışır.⁷¹

Hüseyn Cahit'in bu meseleyi lâubalî bir şekilde ele aldığını ve Kur'ân ayetlerini çarpıtarak maksadına ulaşmak istediğini görmekteyiz. O, bir başka ifadesinde şunları ileri sürer: "Muhammed bütün dünyanın kıyamete kadar bin bir şekilde değişip gidecek işlerini sert, kat'î ve sabit kalıplar içine almağı aklından bile geçirmemiş olduğu gibi, ibadet ef'alini tespit ederken de kendi küçük Arap muhitinden uzaklara gözünü çevirmemişti. Günde beş defa namaz vakitlerini, Ramazan'da oruç saatlerini kararlaştırırken geceleri, gündüzleri üçer ay sürebilen şimal havalisine bunların nasıl tatbik

⁶⁷ Hüseyn Cahit, "Din ve Dünya İşleri," *Fikir Hareketleri*, 2, 50 (4 Teşrinievvel 1934), s. 372.

⁶⁸ Hüseyn Cahit, "Kur'ân'da Hususî Mahiyette Ayetler," *Fikir Hareketleri*, 60 (6 Kânunuevvel 1934), s. 115.

⁶⁹ *Aynı.*, s. 115.

⁷⁰ Hüseyn Cahit, "İki Müslümanlık," *Fikir Hareketleri*, 66 (24 Kanunu Sâni 1935), s. 211.

⁷¹ *Bk. Aynı.*, s. 179.

edileceğini Muhammed hiç düşünmüyordu. Böyle yerler olduğu kendisine söylenmiş olsaydı hiç şüphesiz ki: 'Onlardan bana ne! ben Mekkeliler için geldim', diyecekti."⁷²

Şimdiye kadar bu türlü istihzaî sorular, hep İslâmiyet'in âlem-şumul bir din olduğunu inkâr eden mülhitler tarafından sorulmuş ve sorulmaktadır. Dünyada hiçbir sistem, hatta bu sistem sadece iktisadî bir sistem dahi olsa, katiyen, İslâm'ın ulaştığı evrensel hüviyete ulaşamaz. İşte günümüzdeki *bin-arzalı* sistemler bunun şahididir. Hatta bu sistemler içinde, daha sistemin nazariyecisi hayatta iken, birkaç defa revizyona tâbi tutulanları bile vardır. Mesela, Marx'ın iktisadî sistemi, Engels'le beraber birkaç defa gözden geçirilip düzeltilmiş olmasına rağmen, birbirini takip eden enterasyonallerde, yer yer yine tadilata gidilmiş ve her defasında ayrı bir kılığa sokulmuştur. Bu husus günümüzdeki her iktisadî sistemde böyle olduğu gibi, bütün zamanlarda ve çeşit çeşit sistemlerde de, sık sık göze çarpan tabîî kusur ve beşeriliğe ait bir arızadır. Biz bunu ifade ederken, o sistemleri hafife alma amacında değiliz. Ne var ki, hasımlarımızın meslek ve meşrebi diyalektik olduğundan bizim için de muvakkat bir tenezzüle girmeye sebep oluyor.

6. ABDULLAH CEVDET

Abdullah Cevdet de Kur'ân'ı alaylı bir şekilde tenkit edenlerdendir ve Kılıçzâde Hakkı ile sohbet ederken, onun şu sözü söylediğini nakleder: "Allah, Araplara 'Kur'ân'ı Arapça olarak indirdik tâ ki anlayasınız' (Yusuf 12/2) diyor. Şu halde Allah, Müslümanlığın din-i cihan olmasını isteseydi yalnız Arapların anladığı bir dille değil, bütün toplumların ortak dili kabul edilen *Esperanto diliyle*⁷³ indirmesi gerekirdi."⁷⁴

Bu düşüncelerin menşei şüphesiz, ne Abdullah Cevdet, ne de Kılıçzâde Hakkı'dır. Bunların menşei tamamen oryantalistlerdir. Zira, Kur'ân tarihi hakkında bir fikir edinilmek isteniyorsa, bizzat onun asıl kaynaklarına müracaat edilmelidir. Yani Kur'ân hakkında ileri sürülen fikirler, ona inanan insanların anladığı tarzda ele alınmalıdır. Şayet verdikleri beyanlarda bir çelişki söz konusu ise, ve kâhir çoğunluğun benimseydiği düşünce, Kur'ân hakkında verilen beyanların çelişkili olduğu yönünde ise o zaman bu çeşit fikirlere ehemmiyet verilmelidir.

Abdullah Cevdet, İslâm hukuku prensiplerine tamamen müstehzi yaklaşım içinde: "تغيير الأحكام بتغير الأزمان" yani; *zamanın tağyiriyle ahkâm da tağayyur eder*, demek istiyor. Fakat kartlaşan ağaç eğilmediği gibi kıdemli ahkâm dahi tağyîr ve tağayyur kabul etmez veyahut bin müşkilat ve muhatarat içinde kabul eder. İşte hayat-ı İslâm önümüzde"⁷⁵ Abdullah Cevdet, böylece İslâm'ın sabit nasslarını da "kartlaşan ağaç" nitelemesiyle lüzumsuzluğa hapsetmektedir.

Beşir Fuat'tan sonra içimizdeki ilk materyalistlerden kabul edilen Abdullah Cevdet (1869-1932), Batılı art niyetli şahısların, İslâm'a doğrudan saldırı yapan eserlerini tercüme edip, körpe dimağları zehirler. Yine o, Dozy'nin (1820-1883) *Essai sur*

⁷² Hüseyin Cahit, "İki Müslümanlık," *Fikir Hareketleri*, 66 (24 Kanunu Sani 1935), s. 212.

⁷³ Esperanto, 1887'de Polonyalı doktor Ludwik Lejzer Zamenhof'un (1859-1917) bütün dünyada kullanılmak üzere hazırladığı, dil bilgisi on altı kurala dayanan basit, yapay bir dilin adıdır. Bk. Merriam-Webster, *Webster's New Biographical Dictionary* (Merriam-Webster INC., Springfield, Massachusetts, 1983), s. 1085; Ansiklopedik Yayıncılık, *Resimli Ansiklopedik Büyük Sözlük*, IV, 714.

⁷⁴ J. Meslier, *Le testament du crué*, [Crué'nin (?) Ahiti, Vasiyeti] İlaveli Tercümesi: Abdullah Cevdet (İstanbul: Necm-i İstikbal Matbaası, 1924), s. 56. (İlave)

⁷⁵ Gustave Le Bon, *Les Aphorismes Du Temps Présent* [Şimdiki Zamanın Özdeyişleri] Haşiyeli Çevirisi: Abdullah Cevdet (İstanbul: Matbaa-yı İctihad, 1913), s. 106. (Haşiyesi)

l'histoire de l'islamisme [İslâmcılığın Tarihi Üzerine Bir Deneme] adlı eserini tercüme etmiş, fakat bu tercümede Kur'ân'a ve İslâm'a karşı yapılan saldırılara cevap olabilecek hiçbir açıklama yapmamıştır. Müslümanların can damarı ve hayatlarının gayesi olan Kur'ân'a karşı yapılan saldırıları kabul edercesine yorumsuz bırakan Abdullah Cevdet, bu tavırlarıyla büyük tepki almıştır.⁷⁶ Necip Fazıl, Abdullah Cevdet'in, Hz. Peygamber'i (s.a.v) küçük düşürme niyetiyle Dozy'nin *İslâm Tarihi* adlı eserini, Türkçe'ye çevirdiğini ve bu yüzden itikadı sarsılan bir tıp talebesinin intihar etmesine sebep olduğunu kaydeder.⁷⁷ Dozy, malum kitabında Kur'ân'ı kastederek "Şark Kitab-ı Mukaddesi'nin mevsûkiyetini ne kadar ihtiyatla karşılamak lazım gelir!"⁷⁸ demekle Kur'ân'ın mevsukiyetini, "Bu Kitab'ın umumî tertibi, sûrelere yahut bablara taksimi tamamen keyfidir"⁷⁹ demekle, Kur'ân ayetlerinin tertibinin keyfî olduğunu, "Pek ziyade muhtelif tarihlerde vârit olan vahiyleri, intizamsız bir şekilde, yekdiğerine karışmış bulunur ve böyle bir karışıklık başka hiçbir kitapta hükümrân değildir"⁸⁰ demekle de, Kur'ân'ın nizamsız (hâşâ) üstünkörü bir kitap olduğunu, "Fakat benim fikrim sorulursa, ben şuna kâilim: Ki, az bir hüsn ü zevk gösteren, Kur'ân kadar az aslî olan, Kur'ân kadar ifrat derecede mutnip ve usandırıcı bir kitap tanımıyorum..."⁸¹ diyerek, Kur'ân'ın usandırıcı bir kitap olduğunu, ezcümle Kur'ân'ın gramer hatalarıyla dolu olduğunu ve mutat Arapça kurallarını çiğnediğini ileri sürmüş,⁸² bu müteceviz cümlelerin hiçbiri sayın Cevdet tarafından redde muhtaç görülmemiştir. Abdullah Cevdet'i artık bir şüphe içine kapanmış her şeyden şüphe eder bir tavır içinde görürüz.⁸³

Abdullah Cevdet (1869-1932), dindar bir aileden gelen ve ilk şiirlerinde de samimi dinî duyguları olan bir şahsiyet iken,⁸⁴ giderek bu duygularını kaybetmiş, oryantalist Dozy'nin *Tarih-i İslâmiyet*'ini çevirip, bu kitaptaki saçma fikirleri benimsediğini açıklamasıyla önceden sezilen materyalist fikrini kanıtlamış,⁸⁵ akide ve muamelatıyla bütün İslâm'a cephe aldığını göstermiştir.⁸⁶

⁷⁶ Cemil Meriç, Abdullah Cevdet'i tekfir edenlere katılmaz. "Abdullah Cevdet'i tekfir edenlerin elinde başlıca delil Dozy'nin *Tarih-i İslâmiyet* tercümesi ile *Bahâilîk* hakkındaki risalesi. Bu deliller zamanımızda inandırıcı olabilir mi?" Cemil Meriç, *Jurnal Cilt 2* (5. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 1998), s. 319.

⁷⁷ Necip Fazıl Kısakürek, *Bâbâli* (7. Basım. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 1997), s. 54.

⁷⁸ Dozy, *Târîh-i İslâmiyet*, Çev.: Abdullah Cevdet (Mısır: Matbaa-i İctihad, 1908), I, 151.

⁷⁹ *Aynı.*, I, 152. Celal Nuri de aynı fikri benimser.

⁸⁰ *Aynı.*, I, 153.

⁸¹ *Aynı.*, I, 156.

⁸² Bk. *Aynı.*, I, 158.

⁸³ Bkz., Abdullah Cevdet, *Karlı Dağdan Ses* (İstanbul: Orhaniye Matbaası, 1931), s. 103.

⁸⁴ Cemil Meriç, Abdullah Cevdet'in inanan bir insan olduğunu savunur. Ona göre, Cevdet yobazlığa düşman, irfana aşık bir şairdi. Dozy'yi tercüme ederken Müslüman aydınlarının, söz konusu müsteşrikin hatalarını düzeltmesini istiyordu. Nitekim Şehbenderzâde Hilmi Bey beklenen cevabı büyük bir vukuf ve ciddiyetle vermeğe çalışmıştır. Bk. Cemil Meriç, *Jurnal Cilt 2* (5. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 1998), s. 271.

⁸⁵ Abdullah Cevdet, Dozy'nin fikirlerine katıldığını, diğer tercüme eserlerinde bu kitaba atıflarda bulunarak ortaya koymuş bulunmaktadır. *Akl-i Selim* adıyla tercüme ettiği eserinde "Rahipler, hocalar, hahamlar, peygamberlerin çömezleridirler. *Tarih-i İslâm* unvanlı kitabı tercümemizin sahifelerinde İfk Kissası'nı ve Zeynep ve Zeyt hadisesini okuyun; Cebrail, Hazreti Muhammed'e Allah'tan, yalnız Muhammed'in arzusuna muvafık olan haberler getirmiştir. Ve Hazreti Muhammed dahi, işine gelen (Haşa) vahiylerden başka vahiyler getirmemiştir. Bk. Gustave Le Bon, *Les Aphorismes Du Temps Présent*, Haşiyeli Çevirisi: Abdullah Cevdet (İstanbul: Matbaa-yı İctihad, 1913), s. 369.

⁸⁶ Bk. Ekmeleddin İhsanoğlu vd., *Osmanlı Medeniyeti Tarihi* (İstanbul: Feza Gazetecilik A. Ş., 1999), I, 212-13. Ülken'e göre, Abdullah Cevdet, *Gazali'nin Gazelleri, Dil-mest-i Mevlana* tercüme ve din duygusu taşıyan kendi "Rûbâf"leriyle dinsiz olmadığını göstermiştir. Bk. Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi* (3. Baskı. İstanbul: Ülken Yayınları, 1992), s. 207. Fakat, kanaatimizce, bunlar, sağlıklı değildir.

Abdullah Cevdet bir dönem "Dimağın Lohusalığı" adlı şu mısralarıyla bu sıkıntı-
larını dile getiriyordu:

"Ne zekâlar ölüyor kudreti tevlidinden!
Ba'zen en sevgili evlâd bir ömrün yasıdır
Yeni bir fikir, bir âvâz, bir iman doğumu
Vaz'i haml etmenin en zalimi, en kanlısıdır."⁸⁷

Abdullah Cevdet'ten sonra, Hüseyin Cahit Yalçın da, koyu bir Katolik ve rahip
olan İtalyan müsteşrik Leone Caetani'nin (1869-1935), İslâm Dini'ne ve İslâm büyük-
lerine en çirkin iftiralara ihtiva eden *Annali del'İslam* [İslâm Tarihi] adlı İslâm'a hakaret
dolusu eserini, tercüme etmiş, böylece Abdullah Cevdet'in mesleğini takip etmiştir.⁸⁸

İkinci Meşrutiyet aydınlarının tereddütlerini, şüphelerini, kısacası dillerini çok
iyi bilen Filibeli Ahmet Hilmi'yi çağının düşüncesini daha iyi kavrayan ve Akif'ler,
Abduh'lar zincirinden sayan Cemil Meriç, onun Dozy'yi düzeltmek için kaleme aldığı
İslâm Tarihi'nin, bizim için çok daha lüzumlu ve faydalı olduğunu belirtmiştir.⁸⁹

7. BAHA TEVFİK (AHMET NEBİL)

Yine Abdullah Cevdet'in benzeri, yanındaki arkadaşlarından daha açık bir şe-
kilde evrimci olduğu anlaşılan⁹⁰ Baha Tevfik (Ahmet Nebil) de, hem hekim hem de
ilahiyat dersleri alan *biyolojik-materyalist* Ludwig Büchner'in (1824-1899) elliye aşkın
kitaplarının içinde kendine en fazla şöhet kazandıran *Kraft und Stoff* [Madde ve Kuv-
vet] adlı eserini tercüme ettiler.⁹¹ Yirmi yedi bölümden oluşan söz konusu eserinin
bölüm başlıklarının bazıları şunlardan ibaretti:

"Madde Ölümsüzdür", "Kuvvet Ölümsüzdür", "Madde Sonsuzdur", "Hareket
Ebedidir", "Tabiat Kanunları Umûmidir", "Yerin Yaratılış Türleri", "Beyin Ve Ruh", "Te-
fekür Beynin Bir Vazifesidir", "Vicdan", "Ruhun Yeri", "Din Ahlâka Mugâyirdir", "İrade-
i Cüziye Olamaz".

Mütercimlerin beyanına göre, *medenî dünyanın beyinlerine hakim olan ve mekânîk
materyalizmin İncil'i*⁹² sayılan bu kitap,⁹³ Batı'daki dinin kıstaslarını darmadağın ettiği
gibi, bizim taze dimağları da perişan etmiştir. Nurettin Topçu aynı kitaptan söz ile,
"asrımızın başında hasta iradeler tarafından tercümesi yapılan *Madde ve Kuvvet* adlı

⁸⁷ Abdullah Cevdet, *Karlı Dağdan Ses* (İstanbul: Orhaniye Matbaası, 1931), s. 93.

⁸⁸ Bu esere reddiye olarak, Abdurrahim Zapsu, Büyük İslâm Tarihi, M. Âsım Köksal ise müsteşrik Caetani'nin
Yazdığı "İslâm Tarihi"ne Reddiye isimli kıymetli eserlerini kaleme almışlardır.

⁸⁹ Cemil Meriç, *Jurnal Cilt 2* (5. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 1998), s. 272.

⁹⁰ Bk. Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi* (3. Baskı. İstanbul: Ülken Yayınları, 1992), s. 243.

⁹¹ Tercüme edilmeden önce Abdullah Cevdet şöyle diyordu: "Muallim Büchner'in "Kimiz? Nereden Geliyoruz?
Nereye Gidiyoruz? unvanıyla bir kitabı vardır. Bir muktedir-i kalem Türkçe'ye tercüme etse büyük sevap kaza-
nır(!)" [Bk. Gustave Le Bon, *Les Aphorismes Du Temps Présent*, Haşiyeli Çevirisi: Abdullah Cevdet (İstanbul: Matbaa-
yı İctihad, 1913), s. 132. (Haşiyesi).] Abdullah Cevdet'e göre, Allah'ın isimleri birbirini nakz etmektedir. Ona göre,
"Allah'ın yekdiğerini nakzedenden sıfatlarından bazıları: Rahman, Kahhar; Zülntikam; Raufürrahim, Şedidü'l-ikab
gibileridir. [Bk. Jean Meslier, *Akl-ı Selim [Le Bon Sens]*, İlaveleriyle Çev.: Abdullah Cevdet (İstanbul: Devlet Matbaa-
sı, 1929), s. 31.] Allah'a hakaretler yağdıran bu eserde diğer hakaretler için bk. *Aynı*, s. 33, 73, 103. Bunlardan
aynı eserin 428. sayfasına baktığınızda Abdullah Cevdet'in tamamen bir münkir olduğunu, başka delile ihtiyaç
duymadan anlarsınız. Abdullah Cevdet de yine Büchner'in *Natur und Geist* adlı eserini *Goril* adıyla tercüme etti.

⁹² Cemil Meriç, *Sosyoloji Notları ve Konferanslar* (4. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 1997), s. 25. Max Nordau'nun
Asrımızın Yalanları da öteki ateist eserler ile beraber Abdülhamid devrinde çıkar. *Madde ve Kuvvet* adlı kitap Cemil
Meriç'i de etkilemiştir. Gençlik yıllarında Cemil Meriç'in ateizme girişi teorik plandadır. Bk. Ahmet Turan Alkan,
Doğu ve Batı Karşısında Cemil Meriç (Ankara: Akçağ Yayınları, 1993), s. 9.

⁹³ L. Büchner, *Madde ve Kuvvet*. Çev.: Baha Tevfik, Ahmet Nebil (Dersaadet), s. 10.

kâinatımızı maddeye irca edici bir kitabın, mektep sıralarındaki gençliğin imanı üzerinde zehirli bir rüzgâr gibi estiğini hatırlıyoruz"⁹⁴ der. Tamamen Allah'ı, Kitab'ı reddetmeyi hedef alan *Madde ve Kuvvet*, hiçbir kayıt altına alınmadan ve yorumu yapılmadan tercüme edilmiştir.⁹⁵

Bir teessürümüzü belirtelim: Bu kitabın tercümesi o kadar sadedir ki, bu gün bile hiçbir değişiklik yapmadan ifade edilenleri anlayabilirsiniz. Zaten kendileri bu kıymetli kitabı (!) "Her okuyanın anlaması için baştan başa yeni lisanla tercüme edeceğiz" diyerek, *Yeni Lisan*'dan ne kastettiklerini de açıklarlar. *Yeni Lisan*; konuşulan ve herkes tarafından anlaşılan İstanbul Türkçesi'dir.⁹⁶

O dönemin en seviyeli ilim adamlarının bile cevap veremedikleri, sade dille yazılmış bu tür kitapların uyandırdığı şüphelerin büyüklüğünü anlamak için, fazlaca zeki olmak gerekmez tabii ki. Fakat gel gör ki, o zamanın bizdeki bu *biyolojist-materyalistleri*, yazdıklarını, herkesin anlayabileceği bir dilde yazarken, İslâmî entellektüelin, hâlâ en azı iki sayfadan oluşan, Farsça ve Arapça terkiplerle dolu cümlelerle, dini hakikatleri anlatan kitapları yazmaya devam etmeleri, şayan-ı hayrettir.

O zaman üniversitenin bundan habersiz kalmasını ve bu işin arkasından Emile Durkheim'in, ferdi irade ile mesuliyet ihtirasını kökünden kurutan "cemiyetçilik" davasını ileri atmasını; Ziya Gökalp'in beynine gizlenerek, ruhî iktidarından ümitsiz, yalnızlığından korkmuş, Allah'ın eli kendisine uzanabileceğinden şüpheli bir nesli kuvvetli pençesine geçirdiğinden de yakınan Topçu, Allah'ın yerine cemiyeti koyan bu fikir sisteminin, milletin idrakinin en üst seviyesi, hatta her şeyi olan üniversiteyi tahrip ettiğine dikkati çeker.⁹⁷

8. KEMAL TAHİR

Kemal Tahir, *Rahmet Yolları Kesti* isimli romanında, Aleviliğe ve özellikle Şiiliğin bir dalı olan Hurûflîğe⁹⁸ yer verir. Romanın kahramanlarından Uzun İskender Ağa, bu

⁹⁴ Nurettin Topçu, *Kültür ve Medeniyet* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998), s. 69.

⁹⁵ Söz konusu kitabın tercümesinin başında, özürleri suçlarından büyük bir açıklamayı da yapmayı ihmal etmemişlerdir:

"*Madde ve Kuvvet*'in okuyucusuna şimdiden haber vermek isteriz ki, bu kitapta mevzu bahis olan din, İslâm dini değildir; Hıristiyanlık'tır, hatta Hıristiyanlığın tahrif edilendir. Müellif, ancak bu mantıksız şekli ele alarak itirazlarını saymış ve hücumlarını yapmıştır. Bundan başka, bu itirazların İslâmîliğe şümulü farz olursa da cevabını verecek hocalarımız (!), çok şükür yok değildir. Gençlerimizi dinlerine karşı kayıtsız bir hale koyan bu gibi eserlerin lisanımızda cevapları yoktur. Çünkü tercüme edilmemişlerdir. Din âlimlerimiz ise ekseriya yabancı dillerine vakıf değiller... İşte bunun için biz *Madde ve Kuvvet*'i tercüme ettik, cevap vermeye mükellef sayılan iktidar sahiplerinin dikkat gözlerine vaz ediyoruz." Büchner, *Madde ve Kuvvet*. Çev.: Baha Tevfik, Ahmet Nebil (Dersaadet), s. 6. Baha Tevfik'in maalesef art niyetli olduğu, bu türlü eserlerin tesirini kırmaya çalışan şahıslara göstermiş olduğu tutumdan anlaşılmalıdır. Filibeli Ahmet Hilmi'nin yazdığı, *Âmak-ı Hayâl*'in neşredildiği sırada Baha Tevfik, "Bizde Felsefe" adlı makalesinde bilhassa bu eseri kastederek, Ahmet Hilmi'ye de hücum etmiş ve "Gençleri memnun edemeyen bir yol tuttu, ulûmu müsbete ve hakikiyye teharrişi için açılmış taze dimağları, İblis-i Behmen hikâyesiyle, duvarlardan geçen, yedi kat semalara uçan perilere mahsus masallarla doldurmak istedi" şeklinde tenkit etmiştir. Bk. Necati Birinci, "A'mâk-ı Hayâl," TDV İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), II, 556.

⁹⁶ *Aynı.*, s. 7.

⁹⁷ Nurettin Topçu, *Kültür ve Medeniyet* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998), s. 69 vd. Cemil Meriç'e göre, Büchner'in *Madde ve Kuvvet*'i, Abbé Meslier'nin *Akl-ı Selim*'i, Abdullah Cevdet'ten bu yana Türk entelijansiyası üzerinde, materyalizmi enjekte etme ve tevhit inancını yok etme, İslâm'ı gözlerden düşürme adına, en çok etki eden iki kitaptır. Bkz., Cemil Meriç, *Sosyoloji Notları ve Konferanslar* (4. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 1997), s. 25.

⁹⁸ İran'da çıkıp Anadolu'da yayılan Hurûflîlik, miladî on dördüncü yüzyılda, Mehdîlik iddiasında bulunan ve nesli 12 imamdan Musa Kâzım'a dayanan Fazlullah Hurûfî (796/1394) tarafından kurulmuş bir tarikattir. Fazlullah'ın asıl maksadı, İslâm kültür ve medeniyetinin İran'daki etkisini kırmaktır. Mürîdi Ali el-A'lâ'nın çabasıyla Anadolu'ya

mevzuda konuşur. Konuşmalar, *Süleyman Çelebi*'nin *Mevlid*'i temasındadır. "Uzun İskender Ağa bir kere öksürdü. 'Her ki bildi bunları bir zat hak / Ruşen oldu gözüne mir'at-ı hak' diyerek işe girişti. Gazeli beş beyitte bitirip: 'Allah Ali'dir ba değil mi / Bismillah Ali'dir ba değil mi' ağzıyla Hurufiliğe daldı, arağ (Arap!) alfabesinin bütün harflerini duraklamadan sıraladı."⁹⁹ Uzun İskender Ağa, yine aynı temadaki anlatımını şu şekilde sürdürmektedir. "Bizler Rum abdalıyız âlemde burhanîleriz / Nokta nokta harf be harf tevil-i Kur'ânîleriz"¹⁰⁰

Huruffilerin, Kur'ân'ı kendi istikametlerinde ve bâtinî tefsir anlayışıyla yorumladığı bilinen bir gerçektir. (Hâşâ) Hz. Ali'ye Allah diyen söz konusu Hurûflük düşüncesinin *tevil-i Kur'ân* olması ne derece doğrudur? Romanlarda verilmek istenen düşünce her ne olursa olsun, böyle bir ifade, hiçbir zaman masum görülemez.

Kemal Tahir'in, *Kör Duman* adlı romanında, yine aynı temayı görürüz. Romanın kahramanlarından, mutad âdetlerine göre yine alaya alınmış Raşit Hoca'nın önünde, Vahit "Subhaneke"yi okuyor. " Oku bakalım *Suphaneke*'yi.' '—Suphaneke.. Suphaneke... Ve bihamdike...' Pehlivan git gide daha kırmızılaşan ensesini kaşdı: '—Suphaneke...' '—Ulan anladık.. Arkası yok mu bunun?' '—Suphaneke...' Vahit, telaşlanarak Mustafa'ya baktı. Yalandan bilmez gibi davranıp dururken şimdi hakikaten unutmıştu. Az kalsın: '—Suphaneke... Sürçen teke... Anan keçi... Baban teke!' falan diyerek saçmalayacaktı. 'Suphaneke'nin bu çeşidini çocuklar şurada, burada bağırıp gezerler."¹⁰¹

Kemal Tahir'in alaya aldığı "Suphaneke", bir *hadistir* ve değişik vecihleri vardır. Bu, aynı zamanda "İstiftah Duası" diye adlandırılmakta ve her türlü namazda "iftitah/başlangıç" tekbirinden sonra okunmaktadır ve bu çoğu mezhebe göre sünnettir. Hz. Aişe'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber (as.) namaza başladığı zaman '*Subhâneke'llâhümme ve bi hamdike ve tebâreke'smüke ve teâlâ ceddüke ve lâ ilâhe ğayruke*' derdi."¹⁰² Anlamı: "Yâ Rabb! Seni noksanlıklardan berî kılarım. Ben seni ancak sana hamd ederek tenzih ederim. Senin ismin her şeyde devam etsin, senin celâlin yücelsin. Senden başka bir mabud yoktur." Kendisi lafız bakımından "bir hadis" olan ve inananların, Allah inancından sonra en mühim ibadetlerini teşkil eden namazın içinde okunan önemli bir duanın, ağızlarda eğlence olması, İslâm'a karşı önemli bir hakareti içermez mi?

Yine aynı romanda, Kur'ân öğretene Raşit Hoca, Halide Edib'in hoca tiplemesiyle örtüşüyor.¹⁰³ Hep hırçın ve haşın bir öğretici tipi ile karşı karşıyayız. *Yorgun Savaşçı* adlı romanda, romanın kahramanlarından bir öğrenciyi ele alırken "En kötüsü Kur'ân'ı ezberine almış, falan ne dedim mi, gürpedek çöker okunuşluğa" şeklinde Kur'ân'ı ezberlemesini, Kur'ân'ı ezbere okumasını tenkide çalışır.¹⁰⁴ Kemal Tahir'in Kur'ân öğretimini de küçümsediği yerler pek çoktur. Romanın kahramanlarından Emine Teyze bu konuda konuşur. Emine Teyze, yeğenine öğüt veriyor: "Mektebe başlamış-

→

yayılan bu tarikata göre, varlığın esası sestir; ses, insanda kelâm (söz) haline gelir; söz ise (Arapça'da) 28 harften ibarettir; Hak (Tanrı) bu harflerle tecelli eder; bu harflerin hepsi, "İnan-ı Kâil olan Fazlullah Hurûfî'nin yüzünde vardır; şu halde Fazlullah Hurûfî, Hak'tır.

⁹⁹ Kemal Tahir, *Rahmet Yolları Kesti* (2. Baskı. Bilgi Yayınevi, 1970), s. 76-77.

¹⁰⁰ Aynı., s. 77.

¹⁰¹ Aynı., s. 72-73.

¹⁰² Bk. Vehbe Zuhayfî, *İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi*, Çev.: Ahmet Efe vd. (İstanbul: Feza Yayıncılık A. Ş., 1994), s. 17.

¹⁰³ Kemal Tahir, *Yorgun Savaşçı* (15. Basım. İstanbul: Tekin Yayınevi, 2001), s. 195.

¹⁰⁴ Aynı., s. 173-174.

sın. İyi. Kur'ân'ı bir tamam ezber et. Hâfız olursun. Yamören'e (köy ismi) imam olursun. Nefes etmeği de öğren hay Mustafa! Kısır karılara lazım olur. Karının kısırı hocaya belini çiğnetirse oğul peydahlar."¹⁰⁵

İşte Kemal Tahir'in Kur'ân anlayışı bu merkezdedir. Bu kanaatte olan aydınlarımızın hemen hepsi, İslâm'ın bir kısım marjinal konularını ele alıp, hatta bu konuda hiç olmamış vakaları anlatıp, İslâmî temelleri çürütmeye çalışmışlardır. Yine Kemal Tahir, *Köyün Ambarı* adlı romanında, "İsm-i Âzam"ı, "Mağribi Yasini" (ne olduğu bulunamadı) yanında taşıyan "nefes eden" Uzun Hoca, çokça geçer.¹⁰⁶

Türk romanının güçlü dili Hüseyin Rahmi Gürpınar (1864-1944), dini konulara ve dolayısıyla Kur'ân'a pek yer vermeyen, pozitivist bir roman yazarıdır. Eserlerini yazdığı zaman hitap etmiş olduğu nesil eski kültüre karşı tenkitçi bir tavır almakla beraber, onu yani aleyhine olduğu İslâm'ı biliyordu.¹⁰⁷

Eski edebiyat aleyhtarlığının "cehalet ve kültür komiği" Rahmi'de meydana çıkar. Onun romanlarına "müstehcenlik" ve nihayet "cinsiyet komiği" ve "mide komiği" çepeçevre sarılmıştır.¹⁰⁸ Romanlarında bazen Kur'ân'a lâkayt kalan kişilerin, Kur'ân'ı kötü emellerine alet eden kimselerin yaptıkları işlerin etrafında tiksindirici portreler sunar. O kadar ki bu tasvirler, çok iğrenç bir durum arz eder. *Pozitivist* bir şahsiyetten manevî bir şey beklemek fazla iyimserlik olurdu.

Şeytan İşi adlı romanında, romanın kahramanlarından Hayriye Hanım'ın bir davranışını anlatır. "Hayriye Hanım güzelce bir aptes alır, odanın ortasında bir *öd ağacı* yaktıktan sonra *Kur'ân-ı Kerim* kesesini bir tarafına, *En'am-i şerifi* öbür yanına sallandırarak işe başlar. Etrafını bu suretle mübarekledikten sonra hangi şeytanın haddine düşmüş ki onun yanına yaklaşabilin..."¹⁰⁹

Gürpınar, yine aynı alaylı diliyle, romanında, bazı Kur'ân ayetlerini, (menfi yönde) deyim olarak kullanır. *Mürebbiye* adındaki romanında şöyle anlatır: "—Ahret için ecir lazımsa dünya için de para. Ecirle karın doymuyor. Dikkat ediyor musun Ali, kaç gündür buradan sade hammal çammal ölüsü geçiyor? Benim oğlan *Hidayet* gazetede okumuş. Frenkler kuduza, vereme, siskaya, سلام قولا¹¹⁰ (burada, üstüne sağlık; felç anlamında) hep çare bulmuşlar..bir kere aşılıyormuşsun, artık ölüm yokmuş..."¹¹¹

Yine *Mürebbiye*'nin kahramanlarından Ali Ağa'nın böyle bir cümlesini alır. " — إن الله مع الصابرين -Kesinlikle Allah sabırlılarla beraberdir."¹¹² Kavga isterse canın, git işte mahalleye, dalaş istediğin kadar... Ben sana demedim kancık ama sen beni yaptın ihtiyar çomar... Ama genç olsaydım bana da sallayacaktın kuyruğunu..."¹¹³ Burada zikredilen ayet, söz arasında mutad olarak kullanılan şekliyle zikredilmiştir; fakat burada bir hakaret içermekten çok, daha sonraki roman yazarlarında göremediğimiz

¹⁰⁵ Kemal Tahir, *Kör Duman* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1957), s. 109.

¹⁰⁶ *Aynı.*, s. 18-19.

¹⁰⁷ Bk. Mehmet Kaplan, *Edebiyatımızın İçinden* (2. Baskı. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998), s. 95.

¹⁰⁸ Bk. *Aynı.*, s. 96.

¹⁰⁹ Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Tesadüf Şeytan İşi*, *Günümüz Türkçesine Çev.*: Kemal Bek (İstanbul: Özgür Yayınları, 1997), s. 322.

¹¹⁰ Bu kısım, Yasin 36-58 ayetinin bir kısmıdır.

¹¹¹ Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Mürebbiye*, *Günümüz Türkçesi*: Kemal Bek (12. Basım. İstanbul: Özgür Yayınları: 1997), s. 194, 199; *Acı Gülüş* (4. Baskı. İstanbul: Atlas Kitabevi), s. 311.

¹¹² Bu ayet, Bakara 2/153 ayetinin sonundan bir parçadır.

¹¹³ Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Mürebbiye*, *Günümüz Türkçesi*: Kemal Bek (12. Basım. İstanbul: Özgür Yayınları: 1997), s. 202.

İslâmî temalı bir anlatımı göstermektedir. Hüseyin Rahmi, yine, romanın verdiği hayallerden, mezarlıkta okunan Kur'ân'ı, sezdirmeyen alaylı ifadelerle ele alır.¹¹⁴

Hüseyin Rahmi'nin *Ben Deli Miyim* romanındaki şu ifadeler üstü kapalı olarak tam bir istihza örneğini taşımaktadır. Kur'ân kıssalarından Hz. Nuh'un (a.s.) kıssasının bir bölümü alay malzemesi yapılmıştır. Burada, H. Rahmi şöyle devam eder: "Hz. Nuh, gemisini tavuğun iskeletine bakarak çatmış. Kazın, ördeğin kafeslerini örnek tutaydı daha iyi olmaz mıydı? Çünkü bu ikisi suda yüzerler, tavuk boğulur."¹¹⁵ Gerçi Kur'ân'da Hz. Nuh'un tavuğa bakarak gemisini inşa etmesi şeklinde bir ifade yoktur. Ama devamında Gürpınar şunları ekliyor. "Ya Hz. Peygamber, afetten kurtulmalarını Cenab-ı Hak emretmiş olsa da fareyi, yılanı, akrebi, biti, pireyi, tahta kurusunu Tufan'ın mübarek sularına temizlettireydin, hayvanlar cinsinden bu zararlılar eksik olmakla yaratıcılık şerefinden ne kaybederdi? Sivrisinekle Adem nesline malarya (sıtma) aşılancığının Pasteur'ün serumları gibi birçok hastalıklardan kurtaracak yararlı ajanlar (ilaçlar) yaratarak, haberimiz olmadan bunların aşılamalarıyla bünyemizi kuvvetlendirmeye, kanımızı, ahlâkımızı temizlemeye inayet buyrulaydı bu hayırlı amaç yaratıcılığa daha uygun düşmez miydi?"¹¹⁶ Bu ifadeler, Allah'ın hikmetini, yaratıcılığını eleştirme ve dolayısıyla da inkâr anlamını taşımaktadır. Ayrıca tabiattaki dengeyi, her canlının mühim vazifeleri olduğunu da unutan yazar, bu konudaki cehaletini de sergiliyor gibidir. Zaten kendisi de, bu ifadelerin sonunda ekliyor: "Allah'a ve kullara karşı her vakit karşı çıkmak, her vakit muhalefet... işte delilerin işi budur. Akıllılar, karşılığında memnun olmak için memnun edenlerdir."¹¹⁷

Hüseyin Rahmi, dindar kitleyi rencide edici beyanlarda bulunur. Onların kıyafetlerini, inançlarını hep küçümser. "Budalalığın karantinasında çürüyen Ademoğulları, bir zamanlar, *tandır kadar kavuklarının içinde fındık kadar beyinleri olmayan bilginler, size: Tabiatın sırlarını karıştırmak küfürdür. Çünkü Yaratana karşı ortaklık koşmaktır*, diyerek sizi korkuta korkuta haylice kırarlardı. Neden meydana geldiğini anlamak için havayı analize uğraşmak bile büyük bir günah sayılırdı."¹¹⁸ sözleri ona aittir.

9. REŞAT NURİ

Emil Dergmenheim'in Hz. Muhammed'in Hayatı ve Carlyle'in (1795-1881) *Kahramanlar* isimdeki kitaplarını Türkçemize kazandıran Reşat Nuri Güntekin (1889-1956), maalesef o meşhur Türkçe'sini Kur'ân'ın dünyasında hiç kullanmamıştır. Hep ondan uzak durmuştur. Romanlarında geçen Kur'ân temleri, Kur'ân'ı tenkide yöneliktir.

Evlere gidip Kur'ân okuyan ve fakat çok yemek yiyen *hafız* portreleri, yalanını Kur'ân ile destekleyen insan tipleri romanların kahramanlarının belirgin vasıflarını oluştururlar.¹¹⁹

¹¹⁴ Bkz. Hüseyin Rahmi Gürpınar, Mürebbiye, Günümüz Türkçesi: Kemal Bek (12. Basım. İstanbul: Özgür Yayınları: 1997), s. 230-231, 324-25;

¹¹⁵ Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Ben Deli Miyim?* Günümüz Türkçesi: Kemal Bek (6. Basım. İstanbul: Özgür Yayınları, 1996), s.

¹¹⁶ Aynı., s. 325.

¹¹⁷ Aynı., s. 325.

¹¹⁸ Aynı., s. 227.

¹¹⁹ Reşat Nuri Güntekin, *Tanrı Mısafiri* (24. Baskı. İstanbul: İnkılap), s. 9, 10, 11; *Ateş Gecesi* (İstanbul: İnkılap Kitabevi), s. 276.

10. HALİDE EDİP

Dinî hisleri ilk dönemlerde çok yüksek olan ve *Sultan Ahmet Mitingi* ile de bunu destekleyen Halide Edib, altı yaşındayken okumayı öğrenmek ister ve Amin alayıyla okula başlar. İlk defa bu tören dolayısıyla şampanya rengi bir elbise giyer. Manasını anlamadan da olsa, Kur'ân okumasını öğrenir ve dildeki musikiyle büyülenir.¹²⁰ Halide Edib, Doğu ile Batı medeniyetinin farkını ve çatışmasını önce, devri ile beraber kendi hayatında hisseder. Küçük yaşlarından itibaren hayatında Doğu ile Batı tesirlerini birlikte yaşamıştır. Bir taraftan Kur'ân ve Arapça öğrenirken, diğer taraftan piyano ve İngilizce dersleri almıştır. Babası kızını İngiliz terbiyesine göre yetiştirir, koleje yollarken, anneannesi de ona, maruz kaldığı bu yabancı tesirlere mukavemet edecek bir ruh aşlamıştır.¹²¹

Halide Edip üstü örtülü bir şekilde Kur'ân okuyucusunu sevimsiz hale düşürür. Kırk sekizinci baskısını yapmış *Sinekli Bakkal* adlı romanın kahramanlarından İmam'ın, "İri yarı erkeklerin bile kıskanacağı gür, kalın bir sesi vardır. Va'z eder gibi şiddetli bir talâkatla konuşur, gündelik lakırdıları bile Kur'ân okur gibi tecvitle söyler, her *elif* onun ağzından ضالین deki *elif miktarı* çekilir."¹²² şeklindeki tasviri, sevimsizlik uyaran bir portredir.

O, aynı zamanda hiç de kendilerine hayatta pek rastlamadığımız bir hoca prototipi çizer ki, bu tip Türk sinemasındaki ekseri hoca tiplerine ilham kaynağı olmuştur(!) "Kirpi kılları gibi ayakta duran iki kalın kaş, içeriye çökmüş kömür gibi siyah, kor gibi yakıcı, burğu gibi kesik iki ufak göz. Burun uzun ve tilkininki gibi. Kara sakal hayli kırılmış. Boyu kısa, vücudu cılızdır. Fakat beyaz sarığın kallaviliği, geniş yenli latanın içinde ağır ağır, sallana sallana yürüyüşü ona özel bir heybet verir."¹²³ Sahi böyle bir hoca gördünüz mü hiç?

Halide Edip, evinde Kur'ân okutmak isteyen aileyi tasvir ederek, yine alaylı tavrılarına devam eder. "Dürev, yine ilgisiz avizeye bakarak devam etti: '—Diz ovacak halayık kalmadı mı? Nazikter bu işi daha iyi yapar. Hem bir çocuk Kur'ân okuyacak, bu kadar külfete ne hacet?' '—Ölülerin ruhuna okunacak Kur'ân'ı ister çocuk, ister büyük okusun!' "¹²⁴

Halide Hanım, bu arada, romanın kahramanlarından Rabia adındaki sesi güzel olan bir kız çocuğunun Kur'ân okumaktan daha çok müziğe heveslendiğini vurgular ve o yöne temayülleri artıran bir iştahla şu hadiseyi de anlatır. "Rabia'nın ilk müzik dersi böyle geçti. Günden güne Vehbi Dede'nin öğrettiği, Kur'ân okumaktan çok başka

¹²⁰ İnci Enginün, *Halide Edib Adıvar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayını, 1978), s. 23.

¹²¹ Aynı., s. 461.

¹²² Halide Edip Adıvar, *Sinekli Bakkal* (48. Baskı. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1996), s. 14. *Sinekli Bakkal*, II. Abdülhamit dönemi İstanbul'unun bir semtindeki hayatı yansıtır. Sinekli Bakkal, Aksaray'ın fakir, arka mahallelerinden birinin, bir sokağıdır. Halide'ye göre, mahallenin, cennetle cehennemden başka laf etmeyen softa ruhlu bir imamı vardır. Rabia, İmam'ın kızı Emine'nin kızıdır. Yine Halide Hanım'a göre, imamın evinde cennet, sevap, günah, cehennem, ahiret sözcüklerini bol bol duyan, çok sıkı dinî baskı altında yetişen Rabia, kendi yaşının çocuğu olmasına izin verilmediği için ağır ve içine kapanık bir kız olur. Vehbi Dede ise Mevlevîdir. Peregrini ise yabancı, önce Hıristiyan sonra dinsiz biri. Halide Edib aslında gençlik yıllarında ibadetinde bir Müslüman iken entelektüel kimliği ile bundan soğur. Artık Müslüman'ı tenkide hazır hale gelir. Bk. İnci Enginün, *Halide Edib Adıvar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1978), s. 25.

¹²³ Halide Edip Adıvar, *Sinekli Bakkal* (Kırk Sekizinci Baskı. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1996), s. 14.

¹²⁴ Aynı., s. 33.

olan bu müziğin içten gelen vurgularına alışıyor, benimsiyordu. Ve en karışık usulleri dizinde vurmaya öğrendikten sonra hocası eline bir tef verdi. Parmaklarının gergin deri üstünde dolaşarak, vurarak çıkardığı seslerin, zillerin şıkırtısıyla kaynaşması pek hoşuna gidiyordu."¹²⁵

Romanın devamında, sayfalar ilerlerken Rabia'nın artık Kur'ân okuma isteğinin yerini müzik alır ve romancı meramına ulaşır. "Şimdi, artık sözde Kur'ân okumak için kaldığı Sabiha Hanım'ın odasında, akşamları hep şarkı söylüyordu. Uzun günün çalıışmasından bitkin, ihtiyar kadının odasına gelir, arkasını sedire dayar, ayaklarını uzatır, elinde tefi, tatlı sesi, şarkıdan şarkıya daldardı. Çoğu akşamları Selim Paşa da gelir, nargilesini getirir, onu dinler ve dinledikçe yüzünün sertliği, kabalığı gider, gözleri uzaklara dalar, kendi kendine gülümserdi."¹²⁶

Halide Hanım, yukarıda söylediğimiz sıkıntısını bu ifadelerde açığa vurur: "Türk diyarında her değişikliğe, her ileri atılışa dindarları engel gördükleri için kendilerini din baskısından kurtulmuş sayıyorlar. Bundan dolayı sabık rahip Peregrini ile aralarında bir fikir dostluğu, inanç birliği olduğuna inanmışlardı. Rabia'nın Kur'ân okumasıyla, sanatkârın gösterdiği hassasiyet onları biraz şaşırttı."¹²⁷

Nihayet, Rabia'nın iyi bir müzisyen olduğu keşfedildi. "Peregrini'nin içini, kapalı ve gizli bir kıta keşfetmişlerin sevinci bürümüşü: Sevimli, özel, teklifsiz ve insancıl bir kıta! Bu dünyayı en önce Rabia'nın Kur'ân okuyuşunda sezmişti. O dakika bu dükkânın ve sokağın dışındaki her şey yapmacıktır, yabancıdır. Ona öyle geldi ki, bu dar sokakta oturanlar için dünyada tek bir maddi değer yoktur, onlar yalnız kalbe ve manevi servetlere, güzelliklere değer verirler!"¹²⁸

Halide, nitekim *Sonsuz Panayır*'ında da yine aynı fikirleri işler. Romanın kahramanlarından mühendis Süleyman Bolluk'un kızlarına *Kur'ân* öğreten Ayşe Hanım'¹²⁹ diline dolar. "Mamafih Bollukların kendi ağzlarından öğrendiğime göre, bunları ne modadır, ne de çocuklar mutlak namaz kılınlar diye öğretiyorlarmış. Babalarına, bilhassa annelerine, sözlerin kendi aralarında dualarına, kiliselerine karşı hakiki bir heyecan duyduklarını ihsas etmişler, hatta bu koskoca kızlar odalarında kilise duaları bile okumağa kalkışmışlar. İşte bu, Bollukları ürkütmüş, kiliseye karşı camiyi, Latince duaya karşı Arapça duayı çıkarmakta çocuklarını Hıristiyan olmak ihtimalinden uzaklaştırmışlar. Bizim Ali Bey dinin bıraktığı boşluğu mutlak doldurmak lazım diyor. Hangi boşluk? Bereket versin, babam bu şeyleri bana küçükken öğretti. O vakit bile lüzumsuz bu köhne, bu para etmeyen, üstelik de insana mürteci damgası vurduran bu şeyleri homurdana homurdana öğrenmiştim. Meğer bunlar insana bir gün gelince ayda elli lira aylık, haftada bir gün kaloriferli bir apartmanın misafir yatak odasında yatmak, beyaz ceketli bir erkek hizmetçinin hizmet ettiği Bollukların sofrasında, nefis yemekler temin edebiliyorlarmış."¹³⁰

¹²⁵ Aynı., s. 48.

¹²⁶ Aynı., s. 48.

¹²⁷ Aynı., s. 51.

¹²⁸ Aynı., s. 71.

¹²⁹ Roman'ın kahramanlarından Ayşe, fakir bir memurun ihtiraslı kızıdır. Beğenmediği babasının kendisine öğrettiği Divan Edebiyatı, eski Türkçe, *Kur'ân* ve dinî bilgiler, Şişli sosyetesinde moda olunca, bunları Şişli'de yaşayan zengin kızlara öğretir. Kendisi de bu vesile ile Şişli sosyetesini tanır. Bk. İnci Enginün, *Halide Edib Adıvar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1978), 472.

¹³⁰ Halide Edib Adıvar, *Sonsuz Panayır*, s. 22. Yine aynı kitabın 24-25. sayfalarında, aynı mevzu devam ediyor.

Aslında Halide Edib'in bütün yazılarında İslâm'a sataşma yaptığını söylemek haksızlık olur. Onun başka çalışmaları da vardır. "Nakiye Hanım'ın Okulu" öğrencileri için 1916 da yazdığı *Kenan Çobanları* veya *Kenan Çocukları* bu okulun öğrencileri tarafından oynanmış, oyunun sahneye konmasında Yahya Kemal, Ertuğrul Muhsin de yardımcı olmuşlardır. Bu eserin Türk Ocağı'nda oynanması "seyredenler üzerinde fena bir Yahudi tesiri" bırakır. Konusunun tamamını *Kitab-ı Mukaddes*'ten alan *Kenan Çobanları*, meşhur Yusuf kıssasıdır.¹³¹ Yalnız belli ki bir okul temsili olduğu için daha ziyade çocuk psikolojisi üzerinde durulmuştur. İki bölümden oluşan eserin birinci bölümü, Yakup peygamberin Lea, Rahle ve cariyelerinden olma çocuklarının Yusuf'a karşı duydukları kıskançlık ve düşmanlık duygusu teşkil eder. Hikâye ekseriya Tevrat endeksli-dir.¹³² Piyenin ikinci perdesinde, Yusuf'un Mısır hükümdarlığı geçer. Piyeste Halide Edib, iki mesele üzerinde durmuştur. Birincisi çok kadınla evliliğin sadece kadınlar arasında değil, onların çocukları arasında da meydana getirdiği kıskançlık ve düşmanlık duygusu, ikincisi de babasının çocukları arasında yaptığı ayırımın, kötü neticesidir. Bu bakımdan eser, bir bakıma Osmanlı toplumundaki çok kadınla evlenme âdetinin tenkidi sayılır.¹³³

Halide Edib'in, bazen Müslümanları savunduğu da olmuştur. Ferdî hürriyeti zedelemesi ve memlekette bir jurnalciliğin alıp yürümesine sebep olduğu için Amerika'da ortaya çıkan McCarty politikasını tenkit eden yazar, bizde de haksızlığa karşı duran bir milliyetçinin "kızılık damgası" veya Kur'ân'dan bir ayet zikreden, Allah diyen bir politikacının "mürteci" damgası yemesine de aynı görüşle katılmaz. "Halbuki, dünyanın laik rejimlerinin başında gelen Amerika'da reiscumhurun dahi, İncil'den veyahut herhangi klâsik dinî bir eserden bir parça okuduğu vakidir" der.¹³⁴ Yine Halide Edib, İslâmiyet'in kadın haklarını engellediği görüşüne katılmaz, bilakis, Kur'ân'ın getirdiği yeni emirlerle kadının sosyal durumunun düzeltilindiğini savunur. "Kur'ân kadını hür ve yaptıklarından sorumlu sayar." sözü de ona aittir.¹³⁵ Netice, Halide Hanım, Doğu ve Batı arasında kalmış ve zikzaklı bir yola girmiştir. Aradaki aydın tipini temsil etmektedir.

¹³¹ Şüphesiz *Yusuf Kıssası* hakkında birçok araştırma yapılmıştır. Halide Cemil Dolu, konu ile ilgili "*Yusuf Hikâyesi Hakkında Birkaç Söz ve Bazı Türkçe Nüshalar*" adlı bir makalede söz konusu araştırmalara dikkat çekmiştir. Bk. Halide Cemil Dolu, "Yusuf Hikâyesi Hakkında Birkaç Söz ve Bazı Türkçe Nüshalar," *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 4, 4 (31 Mayıs 1952), s. 420-445. Yine Yahya Bey'in *Yusuf ve Zelfihâ Mesnevisi*, bu konuda önemli bir eserdir. Bk. Yahyâ Bey, *Yusuf ve Zelfihâ*, Haz.: Mehmed Çavuşoğlu (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1979).

¹³² Halide Edib Adıvar, *Kenan Çobanları, Maske ve Ruh* (İkinci Baskı. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1968), s. 21-33; İnci Enginün, *Halide Edib Adıvar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1978), s. 385-86.

¹³³ İnci Enginün, *Halide Edib Adıvar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1978), s. 387; Halide Edib Adıvar, "Kenan Çocukları", *Türk Yurdu*, 10, 2 (Nisan 1916), s. 2978-2979. (Rumî 24 Mart 1332).

¹³⁴ İnci Enginün, *Halide Edib Adıvar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayını, 1978), s. 451.

¹³⁵ Aynı., s. 446.

B. MUTLAK İNKÂR İÇİNDE OLANLAR

1. YAKUP KADRI

Bütün kitaplarını taradığımız ve fakat dini tahkirden başka, ne Kur'ân'ın ne de Hz. Peygamber'in isminden bir kelime bulamadığımız Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Erenlerin Bağından* adlı kitabında "Adem cennetten kovulduğu için değil, Havva'dan ayrıldım diye ağladı ve ilk kan yere sevda yüzünden düştü."¹³⁶ der. Böylece Kur'ân nassına muhalefet eder. Hz. Adem ve Havva, cennetten, memnû meyveyi yedikleri için çıkarılmışlardır.

Yakup Kadri, Türk milletinin düşünce ikliminde yetişmediği için kendi millete yabancı gözüyle bakmış ve hep onları hatalı görmüştür. Yakup Kadri öleceği zaman, "Karımdan, dostlarımdan son dilediğim," diye başlayan vasiyetinde, "Ölümümde ne resmî ne de dinî merasim isterim. Hastaneye kaldırılacak cesedimin doğrudan doğruya mezarlığa nakli" demektedir.¹³⁷ Vasiyetinde, cenazesinin kılınmamasını isteyen Aziz Nesin'in Yakup Kadri ile aynı dünyayı paylaştığını da açıkça söyleyebiliriz.

2. AZİZ NESİN

Aziz Nesin, Allah'ı açıkça inkâr etmiş ve cenazesinin kılınmamasını vasiyet etmişti. Onun da her fırsatta dinî konuları kurcaladığını ve amansızca eleştirdiğini söylemek bile abes olur. Bu cümleden olarak *Sizin Memlekette Eşek Yok Mu?* adlı kitabında şehitlik ve gaziliği kurcaladığını görürüz:

"—Din öğretmenimiz demişti ki derste
Müslümanlar ölürse savaşta,
Şehit olurmuş.
Şehitler giderken cennete,
Düşmanları da doğru cehenneme!
—Öyledir elbette!
Yaralanıp da ölmezse gazi,
Ölürse şehit!
— Yani Müslüman'sa insan,
Ölse de kazançlı, ölmese de...
— Ona ne şüphe!
— Ben de bunu düşündüm dün gece.
Iraklılar da Müslüman, Türkler de...
—Evet oğlum, elhamdülillah...
—Allah Allah!..
—Ne var bunda şaşacak?
—Körfez'de savaş oldu ya,
Türkiye'den kalkan uçaklar
Iraklıların tepesine indi.
Türk askerleriyle Irak askerleri, savaşsalar ne olacaktı?
Hangisi şehit olup
Gidecekti cennete?"

¹³⁶ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Erenlerin Bağından* (1. Basılış. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1970), s. 39.

¹³⁷ "Taner Gökalp, "Yakup Kadri Yaban ve Türk Köylüsü," *Sızıntı*, 17, 199 (Ağustos 1995), s. 308" *Burhan Bozgeyik, Meşhurların Son Anları* (İstanbul: 1993), s. 209'daki alıntı.

Iraklı mı, Türk mü?

İşte bunun düşündüm bütün gece.¹³⁸

Aziz Nesin, bu ifadeleriyle, iki Müslüman grubun karşı karşıya gelmesi durumunda şehitlik ya da gaziliğin ne anlama geldiğini, bunların anlamını yitirdiğini sinsi bir şekilde belirtmektedir. Halbuki aynı konu Hz. Peygamber döneminde yaşanmış ve Kur'ân bu durumda nasıl davranılacağını belirtmiştir. Yani iki Müslüman grup karşı karşıya gelirse nasıl davranacaklarını ve neticesinin, dolayısıyla şehitlik ya da gaziliğin nasıl ifade edileceğini belirtmiştir.

Bu konuyla Hucurat sûresi 9. ayetinin ilgisi vardır. Ayetin nüzul sebepleriyle ilgili rivayetlerin özetine göre: Resulullah (a.s.), Sa'd b. Ubade'nin hastalığında ziyaretine giderken, Abdullah b. Übeyy b. Selûl'e de uğraması istenilmiş ve bir merkebe bine rek uğramıştı. Abdullah b. Selûl, "Merkebin kokusu bizi rahatsız etti" demesi üzerine;¹³⁹ orada hazır bulunan ensârdan Abdullah b. Revaha da "Vallahi Rasûlullah'ın merkebinin kokusu senden daha hoştur" şeklinde cevap vermiştir. Bunun üzerine Abdullah b. Übeyy'in kavminden taraftarları kızmış, Abdullah b. Revaha'nın arkadaşlarını da kızmışlar, Abdullah b. Revaha Hazreç kabilesinden, İbn Selûl ise Evs kabilesinden olduklarından iki kabileden birtakım kimseler, silahsız olarak elleriyle, pabuçlarıyla, sopalarıyla dövüşmeye başlamışlar, bunun üzerine bu ayet inmiş, Rasûlullah ayeti okumuş, bu şekilde barışmışlar.¹⁴⁰ Burada anlatıldığı gibi, savaşan iki Müslüman grubun arasını bulmak için gayret edilir. Barış teşebbüsü yapıldığı ve şüphe varsa giderildiği halde birisi barışa yanaşmayıp her ne olursa olsun haksızlıkla üste çıkmak sevdasını beslerse, o vakit saldıran grupla, Allah'ın barış emrine dönüncüye kadar, savaşılır.¹⁴¹ O halde, müminler bile savaşsalar mutlaka bir taraf haksızdır. Haksızın cezası ise verilir. Bu arada şu duruma da bir açıklık getirmek gerekir. Savaşan taraflardan haksız taraf içinde *tebaa* durumundaki insanların *ölenleri* ve *yaralananlarının* durumu ne olacaktır? Bunu en acı bir şekilde yaşayan Hz. Ali'ye (r.a.) Sıffin Savaşı'nda ölenlerin durumu sorulunca şöyle buyurmuşlardır: "Bizden ölenler de onlardan ölenler de cennettedirler."¹⁴²

Dini temlere az rastlanan Aziz Nesin'de, mevcut olan dinî temlerin de hep tenkide ve alaya alındığı müşahede edilmiştir.¹⁴³

Asıl adı Mehmet Nusret olan Aziz Nesin'in içinde bulunduğu hâletten memnun olmadığı, dinsizliğin onu fazlaca sıktığı şiirlerinde ortaya çıkmaktadır. "*Dar Dünya*" adlı şiirinde içinde yaşadığı buhranları en açık bir şekilde dile getirir.¹⁴⁴

¹³⁸ Aziz Nesin, *Sizin Memlekette Eşek Yok Mu?* (93. Baskı. İstanbul: D.K. Doğan Kitabevi, 2001), s. 201-202.

¹³⁹ Buharî, "Sulh", 1; Müslim, "Cihad", 117.

¹⁴⁰ Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Sadeleştirenler: İsmail Karaçam ve diğerleri (İstanbul: Feza Gazetecilik A. Ş.), VII, 199-200.

¹⁴¹ Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Sadeleştirenler: İsmail Karaçam ve diğerleri (İstanbul: Feza Gazetecilik A. Ş.), VII, 200.

¹⁴² Ebu Bekir Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe el-Kûfî (h. 235), *Musannefu İbn-i Ebî Şeybe*, Tah.: Kemal Yusuf el-Hût (1. Baskı: er-Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, h. 1409), VII, 552.

¹⁴³ Bk. Aziz Nesin, *Bay Düdük* (Dokuzuncu Basım. Adam Yayınları, 1999), s. 86; *Toros Canavarı* (14. Basım. İstanbul: Adam Yayınları, 1998), s. 121-22.

¹⁴⁴ http://www.siiir.gen.tr/aziz_nesin/dar_dunaya.htm

3. NAZIM HİKMET

1920'li yıllarda: "Ey ulu Allah'ım, ey ulu Rabbim!"¹⁴⁵ diye Rabbe, niyazla seslenen Nazım Hikmet, 1915 yıllarında yazmış olduğu "İrkıma" adlı şiirinde: "Yine sen ey ırkım/ İlm-i vakte âşına/Âlimlere mâliktin diyerek"¹⁴⁶ İslâm'ın bilimle çelişmediğini, asıl kusurun Müslümanların kendilerinden kaynaklandığını öne sürüyordu.

Yine, o devirlerde "Ebede ser çeken zulmeti deldim / Aşkı içten duydum Arş'a yükseldim / Kalbden temizlendim huzura geldim/ Ben de mürîdinim işte Mevlâna"¹⁴⁷ ifadeleriyle, Mevlâna'ya *mürît* olmak istemişti. Bunda muhtemelen baba tarafından dedesi Nâzım Paşa'nın *Mevlevî* olmasının da bir tesiri vardı.¹⁴⁸

Diğer taraftan "Gel ey imanlı gençlik, gel ey beklenen gençlik, / Gel ki Anadolu'da senin bükülmez, çelik / İmanına, azmine ümit bağlayanlar var?"¹⁴⁹ diyerek, *bir imanlı gençlik sevdası* çektiğini görmekteyiz. Nazım Hikmet (1901-1963), bu şiirleri söyledikten sonra, Moskova'da üniversitede okurken çok geçmeden 1921 yıllarında 835 *Satır* adlı şiir kitabının içindeki *Meşin Kaplı Kitap* isimli şiirinde artık dinden soğumuş, inkârın kesif karanlığı içerisine dalmış, *ümitsizlik, karanlık, boşluk* içinde dine saldırmaya başlamıştır. *Meşin Kaplı Kitap* ile üstü kapalı olarak Kur'ân'ı kastetmektedir. Ayrıca *serbest nazım* ile yazdığı aynı şiirde bütün Semavî dinleri topa tutmaktadır.¹⁵⁰

Nazım Hikmet'in, "Varsın gömülsün diye bir ebedî uykuya / Attım kör bir kuyuya" ve "Yazık, yazık bize ki asırlarca aldandık!.. / Karanlıkta çizilen izleri görmek için, / Görüp yüz sürmek için, / Yazık, yazık bize ki bir çırağ gibi yandık." ifadeleri ile tamamen dini terk ettiği, ve Tefik Fikret'in ifadelerine benzer üslup ile aynı vartaya düştüğü kesinkes bellidir. O, baharında, sonbaharı yaşamış, ve komünizmin karakışı ile kırışıp gitmiştir.

Nazım Hikmet, daha sonraki yazılarında iyice düşük seviyeli bir profil çizer. Artık alenen kendi fikrinde olmayan insanlara sövüp saymaya başlar. Bu arada, Peyami Safa gibi milliyetçi yazarlardan cevabını alır. Peyami, onu şöyle sözleriyle tartaklar:

"Adlısın meşhur şairim, adlısın, / ama neyleyim / yırtık suratlısın. / Sen ki iki papale her gün Akşam / Ulusal dil yazarsın. / Önce Yazdıklarını bozarsın. / Sonra her gün üç lira verebilsem ah! / Vallah billah! / Ey o kavganın adsız neferi / Hemencecik soldan geri / Çevrilerek / Ulusalizma-Faşizma gömleğini / Sırtına geçirerek, / Bolşevizm'in mezarını kazarsın!"¹⁵¹

1938 ile 1939 yılları arasında çektiği acıları dile getirdiği "Kıyamet Sûreleri" ve "Tebahhur Sûresi"¹⁵² [Kur'ân sûreleriyle ilgisi yok] adlı şiirlerinde ise, şiirsel bir tat olarak Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'i üslûbunda heyecanla materyalizmi anlatmış, artık o, "Kıyamet" dediği şey ile *işçi sınıfı devrimini* destanlaştırmıştır.¹⁵³

¹⁴⁵ Nazım Hikmet, *İlk Şiirleri* (13. Basım. İstanbul: Adam Yayınları, 1995, s. 81.

¹⁴⁶ *Aynı.*, s. 14.

¹⁴⁷ *Aynı.*, s. 100.

¹⁴⁸ Nazım Hikmet, *Şiirlerinden Seçmeler*, Der.: Mehmet Rauf (Beşinci Basım. İstanbul: Adam Yayınları, 2000), s. 101.

¹⁴⁹ Nazım Hikmet, *İlk Şiirleri* (13. Basım. İstanbul: Adam Yayınları, 1995), s. 111.

¹⁵⁰ Nazım Hikmet, *835 Satır* (13. Basım. İstanbul: Adam Yayınları, 1995), s. 176-78.

¹⁵¹ *Aynı.*, s. 17.

¹⁵² Nazım Hikmet, *Kuvâyi Milliye* (9. Basım. İstanbul: Adam Yayınları, 1994), s. 134-35.

¹⁵³ Bk. Mehmet Fuat, *Nâzım Hikmet* (1. Basım. İstanbul: Adam Yayınları, 2000), s. 260-61.

4. TURAN DURSUN

Doğrudan Kur'ân'ı inkâr edenler pek çoktur. Daha önce kendisi medresede okuyup, hocalık, müftülük yapıp sonra da ateist olan Turan Dursun, Kur'ân'ı inkâr etmesinin yanında, insanlığa yakışmayan ifade ve üslup ile İslâm dinini alay ve inkâr etmiştir. Bir sürü çelişkili ifadelerle sahip¹⁵⁴, kakavan bir yazar olan Turan Dursun, aslında ilmen de çok yetersizdir.¹⁵⁵ Tank Zafer Tunaya'nın (1915-1991) başkanı olduğu Devrim Ocakları'nın kurucuları arasında da yer almıştır. İlk sarsılışını şöyle anlatır: "Bende inanç devrimi neden oldu? Ya da neden inançsızlık oluştu? Onu belirteyim: Doğu bilime yönelmiştim. Çok büyük kütüphanelere gittim. O zaman ben İslâm'ın kökenini gördüm, okudum. Söylencelerde de okudum. Bir gün *Sümer Efsanesi* ile karşılaştım. Sümerlerde bir Tufan efsanesi. Baktım, Tevrat'ta var, Kur'an'da da var. Bu bir efsane, nasıl olur da Tevrat'ta, Kur'an'da olabilir? Milattan önce 3000 yılında kaleme alındığı sanılıyor. İslâm'dan, hatta Kur'an'dan çok önce. Peki, bunlarda olan, kutsal kitaplarda ne arıyor? Sonra, Hammurabi Yasaları'nın kimi maddeleri Tevrat'ta aynen geçmiş, ondan sonra Kur'an'a da yansımış, yani sarsılmalar benim öyle başladı."¹⁵⁶

Şimdi de nasıl "dinsiz" olduğunu anlatıyor: "Dinsiz, pardon Muhammed'siz peygambersiz olduğum dakikadan başlayarak açıkça söyledim. 'Ben peygambere inanmıyorum, ama Allah'a inanıyorum' O bir süre sürdü. Ama çok uzun değil. Deneyler yaptım kendi kendime, Tanrı'nın olmadığına ilişkin. Önce Tanrı varsa, bu Tanrı Muhammed'in Tanrısı değildir diyordum. Olamaz ama, acaba bu Tanrı ne iş yapar? Varsa ne yapar? Önce var mı? Rastlantılar üzerinde durdum. Rastlantı öğeleri üzerinde durdum. Evde, karım gene şaşırıyordu. 'Sen delirdin mi?' demişti. *Kovaya su doldurdum. Süpürgeyi alıp batırdıktan sonra duvarlara rasgele serptim. Baktım. Bakıyorum duvarlarda çeşitli biçimler oluyor. İnsan resmi, hayvan resmi, ağaç... Kuruyor. Ben bir daha serpiyorum. Kadıncağız orada öyle bakıyor. 'Ne yapıyorsun sen?' diyor. 'Neden yapıyorsun? Allah var mı, yok mu onu bulmaya çalışıyorum' dedim. Anlayamıyordu, suyla süpürgeyle duvara serpmeye Allah'ın ne ilişkisi var. Onlarla bir kanıt bulmuştum. Bu duvarlarda çeşitli resimler oluşuyor. Hayvan resmi. Gerçi süpürge benim elimde, su da. Suyu serpen de benim. Ama o biçimler benim irademden kaynaklanmıyor. Rastlantısal oluyor. Eğer benim irademden kaynaklanıyor olsa, aynı biçimleri bir daha yapabilmeliyim. Aynı biçimde serpiyorum, başka resimler meydana geliyor. Demek ki rastlantısal. Öyleyse neden insanlar da evren de rastlantısal olmasın. Pekala milyonlarca yıl içinde, biçimden biçime geçerek, değişerek. Antropolojyle de çok yakından ilgilendim. *Bu Allahlılık iki üç yıl daha sürdü. Birden tümünden o da silindi.* O gelişmeler artık Tanrı'nın hiç olmadığı noktaya gelmekle sızrama gösterdi. Tanrı'yı inkar etmek demiyorum, olan bir şey yok ki inkar edeyim. Tanrı'nın yok olduğunu bilme noktasına varmam, o sızrama, birkaç yılını aldı."¹⁵⁷*

Turan Dursun, bir Neo-Bel'âm b. Bâ'ura'dır.¹⁵⁸ Yani Turan Dursun'un yazmış olduğu eserlere baktığımızda, bu kadar malumatın kendisinden sadır olamayacağı gerçeği açıkça görülmektedir. Anlaşılan o, Kiliseler Birliği'nin desteği ile, oryantalistlerin,

¹⁵⁴ Süleyman Ateş, *Gerçek Din Bu 2* (6. Baskı. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat), s. 185-186.

¹⁵⁵ Süleyman Ateş, *Gerçek Din Bu 1* (6. Baskı. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat), s. 12-13.

¹⁵⁶ Zaman Gazetesi'nin Turan Dursun ile yaptığı Fakat Yayınlanmayan Röportajı için bk. <http://www.angelfire.com/ab/Cem/zamangazetesile.html>

¹⁵⁷ Bk. <http://www.angelfire.com/ab/Cem/hayati2.html>.

¹⁵⁸ Bk. İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azîm*, Tah.: Muhammed İbrahim, Muhammed Ahmed Âşur, Abdülaziz (İstanbul: Dârü Kahraman, 1985), III, 507-508.

İslâm'ın yayılışından günümüze kadar İslâm aleyhine ileri sürdükleri iddiaların yekûnunu, yeniden yayınlamışlardır. Zaten kendisi, de kiliselerle bir ilgisi olduğunu ifade ediyor. "Türkiye Gençlik Teşkilatı'nın bana bir çağrısı, önerisi olmuştur. Götürelim, Papa ile tanıştıralım demişlerdi."¹⁵⁹

Turan Dursun'un kitapları yayımlandıktan sonra, özellikle Hıristiyan oryantalistler çok sevinmiş ve bu takdirlerini ilgili kitaplarında belirtmişlerdir. Müjde Yayınları arasında çıkan *Kur'an ile İncil* adlı kitapta Turan Dursun'dan iktibaslar vardır. Kur'an'ın değişmediği ve bu konuda konuşulacak her sözün önceden söylendiği inancındaki sağlam müminleri taassupla suçlayan oryantalistler, önce Müslüman olup sonra da dinden çıkan ve İslâm'a verip veristiren eski Müftü'yü takdirle alkışlamışlardır. Onun fail-i meçhul öldürülüşünü ise Müslümanların taassubuna bağlamış ve "İslâm Peygamberi Muhammed karşıtı, bilgece ve açıkça eleştiri yazıları yazmaya başladıktan sonra, öldürülmesi hayret edilecek bir şey değildir" şeklinde bu ölümü Müslümanlara yamandırmaya çalışmışlardır.¹⁶⁰

Turan Dursun'un bütün çalışmaları dinden yoksun olduğu gibi edepten de yoksundur.¹⁶¹ "Hiçbir hastalık; ne bir kanser, ne AIDS, ne salandır, filandır, hiçbir hastalığın korkunçluğu, hiçbir felaketin korkunçluğu, o dinden [İslâm'ı kastediyor] gelen korkunçluk kadar korkunç gelmedi bana."¹⁶² diyen de budur. Adına açılan internet sitesinde 24 saat İslâm'a hakaretler yağdırılmaktadır. Dahası IRC adlı chat programının #ateist bölümünde onun adına ateizm propagandası sürmektedir.

Turan Dursun'un kendi inkârına, Tevfik Fikret'i de delil gösterdiği gözden kaçmamıştır.¹⁶³ Önce de zikredildiği gibi, Tarih-i Kadim'de Kur'an'ı inkârı ima eden sözler vardı. Fakat, Tevfik Fikret, Turan Dursun gibi mutlak bir küfür içinde değildi. Tarih-i Kadim'de söylediklerinden dolayı kendisini kınayan Mehmet Akif'e dargınlığını ifade ettiği *Tarih-i Kadim'e Zeyl* adlı şiirinde bunu yakalamak mümkündür.

Turan Dursun'un iddiaları, aynı kaynaktan geldiği için E. Renan'ın iddiaları gibi çok çeşitli konuları içermektedir. İddiaları içinde en orijinali, Tahsin Mayatepek'in 1937 yılında Çankaya'ya gönderdiği raporun içeriğinden yola çıkarak iddia ettiği tezidir. Dursun'un iddiasına göre bu raporun mahiyeti şöyledir: "Orta Asya'daki ecdadımız gibi *Güneş Kültü*'ne sâlik olan Meksika yerlilerinin güneşe tazim âyinlerini ne suretle yapmakta oldukları ve *Ezan*, *Abdest*, *Secde* gibi Müslümanlığa ait oldukları zan olunan hususatin Müslümanlığa, Güneş dininden girdiği ve İslâm dininde vazih bir manası olmayan secdenin, Güneş Kültü'nde çok derin bir manası olduğuna ve sâireye dair mühim malumat ve izahatı hâvî rapor."¹⁶⁴

Turan Dursun'un, *Din Bu 2* adlı kitabında topladığı bilgiler, peşinen kabul edilmiş bir tezin inşası amacıyla rastgele değerlendirilmiştir. Üstelik daha düne kadar primitif bir hayat tarzı sürdüren insanların tarihî kalıntıları ve ibadet şekilleri, kuş bakışı bir tetkikle gözden geçirilerek, binlerce yıllık insanlık tarihinin, kültür ve medeniyet merkezinden uzak bir noktadan nemalandığı ifade edilmek istenmiştir. Bu rapordan yola çıkarak demek istediği özetle şudur: İslâm'ın tümüne yakın bir bölümüyle gök cisimlerine tapınmayı içine alan Sabîilik'ten doğrudan; dolaylı olarak da Yahudilik ve Hıristiyanlık'tan alındığı ve asla vahiy eseri olamayacağı iddiasıdır. Buna göre Pey-

¹⁵⁹ Bk. <http://www.angelfire.com/ab/Cem/hayati2.html>

¹⁶⁰ Bk. John Gilchrist, *Kur'an ile İncil* (İstanbul: Müjde Yayıncılık, 1997), s. 9-10 vd.

¹⁶¹ Bk. Turan Dursun, *Kulleteyn* (8. Basım. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1993), s. 257.

¹⁶² <http://www.angelfire.com/ab/Cem/hayati2.html>

¹⁶³ Turan Dursun, *Tabu Can Çekişiyor Din Bu*, (8. Basım. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1993), s. 198-208.

¹⁶⁴ Turan Dursun, *Tabu Can Çekişiyor Din Bu*, (8. Basım. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1993), s. 53-90.

gamber (a.s.) İslâm'ın tek kurucusu olmuyor; Sabîlik gibi İslâm da güneşe ayarlı bir din addolunuyordu. Kâbe'nin güneş kültü tapınakları ile benzerliği iddiaya delil olarak gösterilmiştir.

Raporda, Güney Amerika yerlilerinin [Meksikalıların] ibadet şekillerinin Müslümanlarınkiler ile benzerliğinden hareketle, İslâm'ın sanki Güney Amerika'dan alınmış olduğunu ileri sürmek, tutarsızdır. Öncelikle, İslâm'ın doğduğu coğrafyanın kendine has özelliği sebebiyle o yöre Araplarının, en yakınlarında bulunan Yahudilik ve Hıristiyanlık din ve kültürlerden bile etkilenmedikleri göz önüne alındığında, okyanus aşırı bir memlekette neş'et eden *Aztek kültürünün* o günün ulaşım imkânlarıyla Arap yarımadasına transferi hayal edilmez. İkinci olarak, yeni dünyanın keşfi ve tarihi İnka-Aztek medeniyeti alanındaki çalışmaların henüz son zamanlara ait olup, neticelenmediği gerçeği göz önüne alındığında derme-çatma şekilde moda verilerek orijinallik yakalama gayreti daima spekülasyonlara açık olacak ve ilmî hüviyetten yoksun bulunacaktır. Ancak birbirlerinden çok uzaklarda bulunan coğrafyalardaki inanç sistemlerinin şaşırtıcı benzerlikleri, dinin tek bir ezeli kaynaktan doğup geliştiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.¹⁶⁵ Yani İnka-Aztek kalıntıları dinsizliğe delil olmaktansa, İslâm'ın gerçek bir din olduğuna delil olmaya daha elverişlidir. Turan Dursun'un diğer bütün iddiaları için değişik reddiyeler çıkmıştır.¹⁶⁶ Aslında ne Allah'a ne de Kur'ân'a inanan birinin, bunlar hakkında söylediği/söyleyeceği her şey, hakikatten uzak olacağı için cevaptan varestedir.

Nurettin Topçu'nun da ifade ettiği gibi, "Bugün Fransız ve İtalyan milliyetini Katolik inancından, Türk'ü Müslümanlık'tan ayırmak imkânsızdır. Bu sun'î ve zoraki bir tasavvur olur. Denemelerin muvaffakiyetsizliği de meydandadır. Çünkü İslâm, yalnız sadece halıda değil, secdeye eğilen başımızdadır. Yalnız camide değil, ezan sesleriyle dolan evimizdedir. Yalnız Kur'ân'da değil, onunla nurlanan yüzlerimizdedir. Onu imhaya çalışanlar bilmelidirler ki bu ev yıkılmaz, bu baş koparılmaz, bu yüz yüzlerimizden çalınmaz."¹⁶⁷

Ali Fuad Başgil, "Son seneler içinde, biz bu memlekette ne hezeyanlar görüp işitmedik. *Tufeyli Reformcular*, sahte Luther'ler mi tanımadık; ne deli saçması risale ve kitaplar okumadık. İslâm'ın *amentüsünü* bile bilmeyen nice namertler Müslümanlık'ta *Reform* davasına mı kalkışmadı? Hasılı, bugün Türkiye'miz, din bahsinde, bir herc ü merç içindedir: Bugün bu mevzuda konuşan ve bağırtılarıyla etrafındakileri susturan aydın kılıklı ve sefi ruhlu bir cehalet var. (...) Gerçi bu satırların sahibi kendini ehliyetli bir din âlimi görür olmaktan çok uzaktır. Fakat o hiç olmazsa bilmediğini bildiğine ve günahları ile kararttığı içini çetin bir nefis mücadelesiyle her gün biraz daha temizlediğine kânîdir."¹⁶⁸

SONUÇ

Batı'nın sahip olduğu bilim ve teknik, kör bir taklit ile takip edilmiştir. "Seğmeci" bir yaklaşımla ele alınsaydı faydalı olurdu. Oryantalizmin gayesi anlaşılmamış, deva diye tutunduğumuz bilgileri, itikadımızı içten kemirmiş ve neticede entellektüelimizi yüzlerce asırlık itikadından etmiştir. Özüne inanmadıkları Allah'ın sözüne nasıl inacaklardı ki? Biz Batı'ya, gerileyen, kan kaybeden dünyamıza kan katmak için müracaat ediyorduk, onlar ise inancımızın merkezindeki Kur'ân'ı hedef alıp itikadımızı sarsmak

¹⁶⁵ Bk. İbrahim Sümer, "Sabîlik," *Düşünce Kaymaları* (İzmir: Kaynak Yayınları, 1996), s. 227, 229.

¹⁶⁶ Bu konuda yazılan reddiyeler için bk. "Düşünce Kaymaları": Kaynak Yayınları; Süleyman Ateş: "Gerçek Din Bu".

¹⁶⁷ Nurettin Topçu, *Kültür ve Medeniyet* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998), s. 18.

¹⁶⁸ Ali Fuad Başgil, *Din ve Lâiklik* (6. Baskı. İstanbul: Yağmur Yayınları, 1991), s. 9.

için bize yaklaşıyorlardı. Batı, F. Nietzsche'nin, "Güç en yüce erdem, güçsüzlük ise tek kusurdur. İyi olmak değil güçlü olmak gerekir." fikri ile işe girişiyordu, biz ise güç hak-tadır, en yüce erdem fazilettir, ahlâksızlık kusurdur, düşüncesiyle hareket ediyorduk.

İslâm dünyasında halkının şarkısını söyleyen, öyküsünü, romanını yazan ger-çekten yerli sanatçılara (şimdiler hariç) rastlanmaz. Kendi toplumunun zengin hazine-lerini keşfetmeyen, üniversal sanata da katkıda bulunamaz. Üçüncü dünya diye ad-landırıldığımız İslâm toplumunda genç kuşakları yiyip bitiren şeytanî bir mekanizma vardır. Bu mekanizm her üç beş kitap okuyan gencecik çocukları hemen sanat ve edebiyata transfer eden bir mekanizmadır. Türkiye'de sanat ve edebiyat soyutlama ve genelleme ile içinden çıkılmaz spekülâtif cümle kurma, mısra yazma, Kur'ân'a sataş-ma tutkularıyla binlerce beyni eritip bitiren bir teolojik alan olmuştur. Doğu'nun gü-cünü anlayan Batı, Doğu bilimini kendine transfer etmeyi bildi. Gerileyen Doğu, Batı'yı kendine uygun bir şekilde transfer edemedi. İyi içki içen, iyi kumar oynayan, iyi dans eden entelektüel çıktı bizden. Ama Nobel ödülüne layık pozitif bilimci ve sosyolog yetiştiremedi.

Eriyen Türk beyinleri, Tevfik Fikret, Beşir Fuat, Baha Tevfik, Yakup Kadri Kara-osmanoğlu, Turan Dursun, Aziz Nesin, Abdullah Cevdet, Kılıçzâde Hakkı, Hüseyin Cahit, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Reşat Nuri Güntekin, Kemal Tahir, Celal Nuri, vb. gibi şahıslardan oluşmaktadır.

Hüseyin Rahmi, Reşat Nuri, Halide Edip, Kemal Tahir gibi roman yazarları, roman-larında, Kur'ân okumayı, Kur'ân okuyanı, Kur'anî muhtevayı hep tahkir edici, sevimsiz-leştirici, gözlerden düşürücü bir tutum ve anlatım içine girmişlerdir. Turan Dursun, Aziz Nesin, Yakup Kadri, Baha Tevfik, Beşir Fuat, Nazım Hikmet, tam bir inançsızlığın içine düşmüşlerdir.

Hülâsa oryantalizm entelektüelimizin itikadını eritti, eritiyor ve eritmeye devam edecek...